

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Problematika osob v hmotné nouzi bez přístřeší

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.

Vypracovala:
Blanka Plotěná

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **Problematika osob v hmotné nouzi bez přístřeší** zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V dne

.....

Blanka Plotěná

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych ráda poděkovala své rodině, která mne po celou dobu studia morálně podporovala a vytvářela podmínky pro studium, čehož si velice vážím.

Blanka Plotěná

Motto:

„Není nic nespravedlivějšího a deklasujícího než stejné zacházení s přirozeně nestejnými lidmi.“

Leonard Brandwein

OBSAH

Úvod	2
1. Systém pomoci v hmotné nouzi.....	3
1.1 Hmotná nouze jako pojem	3
1.2 Právní úprava.....	4
1.3 Osoby v hmotné nouzi	7
1.4 Dávky v hmotné nouzi	10
2. Nezaměstnanost a její důsledky	13
2.1 Nezaměstnanost jako pojem.....	13
2.2 Dlouhodobá nezaměstnanost.....	15
2.3 Pokles životní úrovně.....	16
2.4 Vliv nezaměstnanosti na rodinu	18
3. Vymezení osob bez přístřeší	23
3.1 Příčiny ocitnutí se jednotlivců bez přístřeší.....	23
3.2 Armáda spásy v Brně a její služby	27
3.3 Příčiny ocitnutí se rodiny (matek s dětmi) bez přístřeší.....	30
3.4 Azylový dům pro matky s dětmi v tísni, jeho služby	35
3.5 Poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi na úhradu bydlení	39
4. Výzkumné šetření.....	42
4.1 Kasuistika dlouhodobě nezaměstnaného	42
4.2 Kasuistika klienta (mladistvého) drogově závislého	44
4.3 Kasuistika těhotné ženy bez přístřeší.....	46
4.4 Kasuistika matky s dětmi bez přístřeší	48
Závěr	50
Resumé.....	53
Anotace	53
Seznam použité literatury a pramenů	55
Přílohy	57

Úvod

Pro svoji bakalářskou práci jsem si zvolila toto téma proto, že pracuji v oblasti dávek pomoci v hmotné nouzi a denně se setkávám s faktem narůstajícího počtu osob v hmotné nouzi bez přístřeší.

Systém pomoci v hmotné nouzi napomáhá řešení některých nárazových životních situací. Stanovuje, že každá osoba má nárok na poskytnutí základních informací, které vedou nejen k řešení její současné situace, ale i k předcházení vzniku hmotné nouze. Nedílnou součástí pomoci v hmotné nouzi je sociální práce s klienty.

Někteří lidé nedokáží řešit svoje problémy včas, až se jejich situace stane bezvýchodnou. Například nesplácením dluhů, hrozí, že přijdou exekucí o majetek. Mnohé osoby nebo rodiny, většinou matky s dětmi, se dostanou do tíživé ekonomické a sociální situace změnou životních podmínek, pozvolna nebo i ze dne na den. Důvodem bývá rozvod manželství nebo domácí násilí a následné opuštění společné domácnosti.

Častým jevem je ztráta domova u těch osob, které z důvodu patologických závislostí nebo z důvodu výkonu trestu rodina odhlásí z místa trvalého pobytu. V mnoha případech lidé z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti nemohou hradit náklady spojené s bydlením a ztratí „střechu nad hlavou“.

Jde v zásadě o stav, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit vlastním přičiněním a vyřešit tak svoji nelehkou situaci.

K těmto lidem směřuje sociální pomoc formou poradenství, kde uplatnit nároky, kam se při ztrátě bydlení obrátit. Následně jsou těmto potřebným osobám, při splnění určitých podmínek, poskytnuty dávky pomoci v hmotné nouzi.

Cílem mé práce je poukázat na příčiny hmotné nouze a souvislost s problémem osob bez přístřeší, což je sociální problém, který postupně narůstá. V práci se zaměřím také na to, jak těmto skupinám pomáhá stát.

Teoretická část je zaměřena na obecné vymezení jednotlivých pojmů.

Praktická část je založena na popsání případů z praxe, kasuistiky jednotlivců i matek s dětmi, kteří se ocitli v hmotné nouzi bez přístřeší.

1. Systém pomoci v hmotné nouzi

1.1 Hmotná nouze jako pojem

Pojem hmotná nouze popisuje v zásadě stav, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné společnosti. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (vlastní prací, uplatněním nároku a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.

Hmotná nouze je spojována s pojmem **chudoba**. Boj s chudobou je velmi problematický, jeho velkým problémem je vznik závislosti na sociálních dávkách a nedostatek peněz. Cílem je, aby pomoc umožnila člověku důstojný život, ale aby ho zároveň motivovala k vymanění se z této pomoci. Nastavení takovýchto podmínek je velmi obtížné a dosahuje se jich jednak pomocí s dobou klesajících dávek a motivačními programy směřujícími k rozšíření kvalifikace.

Chudoba je také důsledkem **sociální nerovnosti**. *„Sociální nerovnost je nevyhnutelný důsledek stratifikace tím, že určité skupiny jsou v rámci společenského uspořádání postaveny výše, ovládají zdroje bohatství a moci a akumulují větší objem zdrojů blahobytu včetně kupř. vzdělání a lékařské péče.“* Každá společnost se vyznačuje určitou mírou sociální nerovnosti, odrážející různou míru osvojování si bohatství, prestiže a moci. Někteří sociologové se domnívají, že právě jedním z důsledků rostoucí nerovnosti v bohatství a příjmu je „mizení“ střední třídy.

*„Pojmově se můžeme setkat zejména se dvěma kategoriemi chudoby: **absolutní chudoba** vyjadřuje dlouhodobě minimální úroveň životních potřeb pod níž není život jedince či rodiny myslitelný. **Relativní chudoba** je měnlivá úroveň materiální deprivace, kdy se lidé bez ohledu na svůj životní styl ocitají na dně společnosti. Nejčastěji špatným hospodařením či hazardními hrami, alkoholismem či závislostí na návykových látkách. Nerovnost a chudoba jsou spojitě nádoby: nerovnost plodí chudobu a ta je důsledkem nerovného uspořádání společnosti.“*

Nová stoupající chudoba je důsledkem nezaměstnanosti, zadluženosti osob a domácností (splátky, půjčky) a bezdomovectví. Bezdomovectví je v určité míře produktem

nezaměstnanosti a zejména pak naráží na nedostatek levných bytů a bydlení obecně. Rizika chudoby se aktualizují v závislosti na úrovni rodiny v dětství, dále vznikem sociálně problematického období rodičovství a ztrátou životních příležitostí a příjmů ve stáří. Feminizace chudoby vyplývá z častých pouze částečných pracovních úvazků a rezignace na profesní kariéry žen z důvodu péče o dítě. Tělesně a duševně handicapovaní jedinci jsou často chudí vyloučením z trhu práce a zvýšených nevyhnutelných nákladů.¹

„Rada Evropy vydala „Akční program na potírání chudoby“, který říká, že chudí lidé jsou osoby, rodiny nebo skupiny osob, které nedostatek prostředků (materiálních, kulturních, sociálních), vylučuje z účasti na způsobu života, který je přijatelný ve státě v němž žijí. Sociální vyloučení (exkluze) je nutno považovat za nejzávažnější důsledek chudoby v moderní společnosti. Občan, který je ve stavu sociální nouze má právo na nezbytnou pomoc zajištění svých základních sociálních potřeb.“²

1.2 Právní úprava

„Při pohledu na dnešní lidskou společnost a srovnání s tím, jak vypadala před sto či dvěma sty roky, mimo jiné naprosto jasně spatříme, jak se za tuto dobu vztahové předivo mezi lidmi zjemnilo, ale zároveň i složitě zapletlo samo do sebe. Zatímco ještě v osmnáctém století mohl jednotlivý člověk velmi spolehlivě odhadnout možný průběh svého života podle životů svých předků, dnešní člověk tak již udělat nemůže, protože další vývoj svého života určuje prakticky každým svým rozhodnutím. Moderní člověk marně hledá pevné, historii vyzkoušené, strukturované zákonitosti, o které by se ve svém životě mohl opřít. Nalézá jen množství křížovatek, kde odpovědnost rozhodnutí padá pouze na něj.“³

Hmotnou nouzi v ČR řeší systém pomoci v hmotné nouzi a to **zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi**, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc).

¹ SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002. (s. 93, 95, 96)

² cz.Wikipedia.org/wiki/Chudoba. 25.1.2012

³ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Role sociálního pracovníka*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2007. (s. 5)

V zákoně je také vymezen okruh oprávněných osob, které mohou pobírat tyto uvedené dávky, při splnění stanovených podmínek:

- osoba, která je na území ČR hlášena k trvalému pobytu podle zvl. právního předpisu nebo která má na území ČR trvalý pobyt podle zvl. právního předpisu,
- osoba, které byl udělen azyl nebo doplňková ochrana podle zvl. předpisu,
- cizinec bez trvalého pobytu na území ČR, kterému tato práva zaručila mezinárodní smlouva,
- občan členského státu EU, pokud je hlášen na území ČR k pobytu podle zvl. předpisu po dobu delší než 3 měsíce, nevyplyvá-li mu nárok na sociální výhody z přímo použitelného předpisu Evropských společenství,
- rodinný příslušník občana členského státu EU, pokud je hlášen v ČR k pobytu podle zvl. právního předpisu,
- cizinec, který je držitelem povolení k trvalému pobytu s přiznaným právním postavením dlouhodobě pobývajícího rezidenta Evropského společenství na území jiného členského státu EU, a jeho rodinný příslušník, pokud jim bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území ČR, a to pokud mají bydliště na území ČR.⁴

„Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky ohraničuje prostředí pro tvorbu zákonů, podle nichž musí stát zajistit možnost každému občanu, aby mohl svá práva a své svobody účinně realizovat:

a) čl. 3, odst. 1 : Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.

b) čl. 26, odst. 3: Každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zajišťuje; podmínky stanoví zákon“ (Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod).⁵

Zabezpečení ve stavu nouze je upraveno **zákonem č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu**, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon stanoví životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a existenční minimum jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující

⁴ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

⁵ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, (s. 19)

přežití. Tento zákon dále upravuje způsob posouzení, zda příjmy osob dosahují částek životního minima nebo existenčního minima.

Životní minimum ani existenční minimum nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení; poskytování pomoci k zajištění úhrady nezbytných nákladů na bydlení stanoví zvláštní právní předpisy.

„Právní prostředí týkající se bydlení je poznamenáno přeměnami společnosti a její ekonomiky. Právo na bydlení není explicitně stanoveno ani ústavou ani zákonem. Nejméně přístřeší nebo ubytování jako nezbytné pro zajištění základních životních podmínek však zaručuje Listina základních práv a svobod v čl. 30, odst. 2.

Žádná zákonná úprava však nestanoví povinnost státu nebo obce dát bydlení občanu, který nebydlí, ať už vlastní byt ztratil nebo jej nikdy nezískal.“⁶

Od 1.1.2012 byly částky životního minima zvýšeny. Částka životního minima jednotlivce činí měsíčně 3 410 Kč (dříve 3 126 Kč). Za jednotlivce se pro účely tohoto zákona považuje osoba, která není společně posuzována s jinými osobami uvedenými v tomto zákoně.

Pokud je osoba pro účely tohoto zákona posuzována společně s jinými osobami, jsou částky životního minima odstupňovány podle pořadí osob. Částka životního minima osoby, která je posuzována jako první v pořadí, činí měsíčně 3 140 Kč (dříve 2 880 Kč). Částka životního minima osoby, která je posuzována jako druhá nebo další v pořadí činí měsíčně

- 2 830 Kč (dříve 2 600 Kč) u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem,
- 2 450 Kč (dříve 2 250 Kč) u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku,
- 2 140 Kč (dříve 1 960 Kč) u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let věku,
- 1 740 Kč (dříve 1 600 Kč) u nezaopatřeného dítěte do 6 let věku,
- částka existenčního minima osoby činí 2 200 Kč (dříve 2 020 Kč).

„Pokud v minulosti vznikla nepříznivá sociální situace, pak ji ve většině případů řešila rodina či blízká komunita. Jen pro ty nejtěžší případy existovaly instituce, zejména církevní, které nepřízeň života charitativně řešily.“⁷

⁶ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 23)

⁷ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Role sociálního pracovníka*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2007. (s. 5)

Dále zákon o životním a existenčním minimu vymezuje **společně posuzované osoby**:

- rodiče a nezletilé nezaopatřené děti,
- manželé,
- rodiče a nezletilé děti, které nejsou nezaopatřené,
- zletilé děti, pokud tyto děti společně s rodiči užívají byt a nejsou společně posuzovány s jinými osobami,
- jiné osoby, které společně užívají byt, s výjimkou osob, které písemně prohlásí, že spolu trvale nežijí a společně neuhrazují náklady na své potřeby.⁸

1.3 Osoby v hmotné nouzi

System pomoci v hmotné nouzi je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení. Vychází z principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá. Stanovuje, že každá osoba má nárok na poskytnutí základních informací, které vedou nejenom k řešení její současné situace, ale i k předcházení vzniku hmotné nouze. Nedílnou součástí pomoci v hmotné nouzi je sociální práce s klienty.

„Profese sociálního pracovníka vznikla jako reakce na potřebu řešit nové nepříznivé sociální situace, které způsobují problémy nejen jednotlivci, ale také celé společnosti. Sociálního pracovníka charakterizuje jeho společenský úkol: Patří sem zejména úkol přispívat ke zlepšení narušených sociálních vztahů v přirozeném prostředí, učit jednotlivce správným životním postojům a chování, pomáhat člověku ke svobodnému životu v demokratické a svobodné lidské společnosti.“⁹

Pro účely posuzování stavu hmotné nouze se příjmy a sociální a majetkové poměry osoby, která žádá o dávku, posuzují společně s příjmy a sociálními a majetkovými poměry dalších osob. Okruh těchto společně posuzovaných osob se posuzuje podle zákona o životním a existenčním minimu.

⁸ Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

⁹ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Role sociálního pracovníka*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2007. (s. 5)

Osoba se nachází v hmotné nouzi, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob, po odečtení přiměřených nákladů na bydlení, nedosahuje částky živobytí, přičemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a zabezpečení jejich základních životních podmínek je tak vážně ohroženo, nebo dosahuje sám nebo spolu s příspěvkem na živobytí částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení a služby s bydlením bezprostředně spojené.

„Hmotná nouze může být krátkodobá, je-li poskytnuta účinná pomoc, v opačném případě se může změnit v sociální nouzi nebo až ve společenském vyloučení.“¹⁰

Osoba se považuje za osobu v **hmotné nouzi** též, jestliže nesplňuje podmínky výše uvedené, avšak s přihlédnutím k jejím příjmům, celkovým sociálním a majetkovým poměrům jí hrozí vážná újma na zdraví. Za osobu v hmotné nouzi může být považována osoba:

- kterou postihne vážná mimořádná událost a její celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že jí neumožňují překonat nepříznivou situaci vlastními silami; vážnou mimořádnou událostí se rozumí zejména živelní pohroma (například povodeň, vichřice a vyšší stupně větrné pohromy), požár nebo jiná destruktivní událost, ekologická nebo průmyslová havárie,
- která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky k úhradě nezbytného jednorázového výdaje, spojeného zejména se zaplacením správního poplatku při prokázané ztrátě osobních dokladů, při vydání duplikátu rodného listu nebo dokladů potřebných k přijetí do zaměstnání, s úhradou jízdného v případě ztráty peněžních prostředků, a v případě nezbytné potřeby úhrady noclehu,
- na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby a na základní vybavení domácnosti a odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte,
- která v daném čase, s ohledem na neuspokojivé sociální zázemí, s nedostatkem finančních prostředků nemůže úspěšně řešit svoji situaci a je ohrožena sociálním vyloučením,

¹⁰ HRADECKÁ, V., HADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 25)

- jestliže je propuštěna z výkonu zabezpečovací detence, z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody,
- je po ukončení léčby chorobných závislostí propuštěna ze zdravotnického zařízení psychiatrické léčebny nebo léčebného zařízení pro chorobné závislosti,
- je propuštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy nebo pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech,
- nemá uspokojivě naplněny životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že je osobou bez přístřeší,
- je osobou, jejíž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby.¹¹

„Uspokojení základních životních potřeb všech příslušníků společnosti, i těch nejslabších, je předpokladem civilizovaného vývoje společnosti bez vyloučení.“¹²

Zákon o pomoci v hmotné nouzi také vyčleňuje osoby, které **nejsou v hmotné nouzi**. Osobou v hmotné nouzi není osoba, která

- není v pracovním nebo obdobném vztahu ani nevykonává samostatnou výdělečnou činnost a není vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání,
- je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a bez vážných důvodů odmítla vykonávat krátkodobé zaměstnání nebo účastnit se v cíleném programu k řešení zaměstnání a to po dobu 3 kalendářních měsíců následujících po měsíci, ve kterém došlo k odmítnutí,
- prokazatelně neprojevuje dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním,
- je osobou samostatně výdělečně činnou nebo spolupracující osobou a její příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí proto, že se nepřihlásila k nemocenskému pojištění, a proto nemá dávky z tohoto pojištění,
- je osobou které byla za neplnění povinnosti zákonného zástupce dítěte spojených s řádným plněním povinné školní docházky uložena sankce podle zvláštního právního předpisu, a to po dobu 3 měsíců ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o uložení sankce,
- nastoupila výkon zabezpečovací detence nebo trestu odnětí svobody nebo byla vzata do vazby a tato skutečnost trvala po celý kalendářní měsíc,

¹¹ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

¹² HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 67)

- je osobou, jíž se poskytuje ústavní péče v psychiatrické léčebně nebo v léčebně pro dlouhodobě nemocné déle než 3 kalendářní měsíce,
- je osobou, které podle zvláštního právního předpisu nevznikl nárok na nemocenské dávky proto, že si úmyslně přivodila pracovní neschopnost, nebo jí vznikla pracovní neschopnost zaviněnou účastí ve rvačce, bezprostředním následkem opilosti nebo užitím omamných prostředků nebo při spáchání úmyslného trestného činu, a proto jí nemocenské nenáleží nebo náleží ve snížené výši,
- osoby jejíž celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že jí mohou i po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení zaručit dostatečné zajištění její výživy a ostatních základních osobních potřeb a toto zajištění lze na ní spravedlivě žádat.¹³

1.4 Dávky v hmotné nouzi

Dávky v systému pomoci hmotné nouzi jsou - příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a dávky mimořádné okamžité pomoci.

„Obdržení dávky nemusí klientovi pomoci k tomu, aby se výrazněji zlepšila jeho situace. Naopak, přiznání dávky může vést k tomu, že klient nehledá jiné řešení a o dávku si říká opakovaně. Aby se něco změnilo, je třeba takovému klientovi poskytnout další pomoc. Například při opakovaném kontaktu by žadatel o dávku sociální pomoci mohl být poučen o některých zásadách hospodaření.“¹⁴

Nárok na **příspěvek na živobytí** má osoba v hmotné nouzi, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje částky živobytí posuzovaných osob. Výše příspěvku na živobytí činí rozdíl mezi částkou živobytí osoby/společně posuzovaných osob a příjmem osoby/společně posuzovaných osob.

Na částku živobytí má vliv snaha zvýšit si příjem vlastní prací (pracovní činnost, evidence uchazečů o zaměstnání na úřadu práce). Hodnotí se možnost využití majetku (např. pronájem nemovitě, movité věci), možnost uplatnění nároků a pohledávek (např. uplatnění nároku na

¹³ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Role sociálního pracovníka*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2007. (s. 8)

nepojistné sociální dávky, na výživné na děti). Částka živobytí může být zvýšena z důvodu nutnosti dietního stravování.

Nárok na **doplatek na bydlení** má vlastník nebo nájemce bytu, který užívá byt, jestliže by po úhradě odůvodněných nákladů na bydlení snížených o příspěvek na bydlení podle jiného právního předpisu byl jeho příjem zvýšený o vyplacený příspěvek na živobytí nižší než částka živobytí osoby, nebo příjem společně posuzovaných osob.

Podmínkou nároku je také, aby uživatel bytu byl hlášen k pobytu v obci, kde byt obývá. V případech hodných zvláštního zřetele podmínka pobytu nemusí být splněna. Toto umožňuje poskytnout doplatek na bydlení osobám, které nemají jinou možnost bydlení, v místě svého trvalého pobytu se zdržovat nemohou. Mnohdy mají místo trvalého pobytu na ohlašovně obecního/městského úřadu.

„Dostupné bydlení v odpovídajícím bytě je pro každou rodinu, pro její zdravý vývoj nezbytností. Společnost, která myslí na budoucí generaci, si nemůže dovolit ponechat otázku bydlení neřešenou. Musí počítat s lidmi slabými, kteří se nedovedou obstarat, ale kteří také potřebují spát v teple a suchu.“¹⁵

Dávky **mimořádné okamžité pomoci** (Mop) se poskytují do výše dané zákonem, dle účelu ke kterému jsou poskytovány.

- Osobě, které hrozí, s přihlédnutím k jejím sociálním a majetkovým poměrům, vážná újma na zdraví, se Mop vyplácí *do výše existenčního minima*, u osoby, která není nezaopatřeným dítětem, a u nezaopatřeného dítěte do výše jeho životního minima.
- Osobě, kterou postihne vážná mimořádná událost (živelní pohroma – povodeň, požár, vichřice), lze s přihlédnutím k majetkovým poměrům a příjmové situaci, poskytnout Mop až *do výše patnáctinásobku* částky životního minima jednotlivce.
- Až *do výše jednorázového* výdaje může poskytnout orgán hmotné nouze Mop např. osobě, která ztratila nebo jí byly odcizeny osobní doklady a nemá prostředky k úhradě správních poplatků a výdajů s pořízením fotografie. Dále při úhradě noclehu nebo při ztrátě peněžních prostředků.

¹⁵ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 67)

- Při pořízení nebo opravě nezbytných předmětů dlouhodobé potřeby nesmí v rámci kalendářního roku překročit součet dávek Mop *desetinásobek* životního minima jednotlivce.
- Osoba ohrožená sociálním vyloučením obdrží Mop *až do výše 1 000 Kč*, na okamžité nezbytné potřeby. Součet těchto Mop nesmí překročit u osoby *čtyřnásobek* životního minima jednotlivce. (Při propuštění z již uvedeného zařízení).¹⁶

¹⁶ Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

2. Nezaměstnanost a její důsledky

2.1 Nezaměstnanost jako pojem

„Všeobecná deklarace lidských práv Spojených národů z 10. 12. 1948 v článku 23, odstavec 1 praví: „Každý člověk má právo na práci, svobodnou volbu povolání, přiměřené a uspokojivé podmínky, jako i na ochranu proti zaměstnavateli.“

Pomineme-li obecně politickou deklarativní povahu této běžně pošlapávané zásady, musíme jasně konstatovat, že práce jakožto cílevědomá lidská činnost směřující k vytváření materiálních a duchovních hodnot, hraje v životě každého člověka důležitou pozici.“ Slouží k uspokojení tvůrčí činnosti a je primárním zdrojem materiálního zabezpečení života.

Práce je navíc výrazem sociálního postavení a osobní identity, pramen sociálních kontaktů. Práce je místem, kde můžeme vést rozhovory, střetávat se v obohacujícím procesu osobních kontaktů s jinými lidmi, uzavírat přátelství. Je navíc základní jednotkou časové struktury dne a života vůbec. Práce začleňuje člověk do řady sociálních vztahů, uspokojuje jeho potřebu ctižádosti, sebeuplatnění a sebeúcty.¹⁷

„Ne každý, kdo pracuje, je zaměstnaný a na druhé straně také ne každý, kdo nepracuje, je nezaměstnaný. Souvisí to s odlišením práce, především práce konané pro vlastní potěšení či v rámci domácnosti, od zaměstnání. Zaměstnání se vztahuje k práci na smluvním základě, zahrnujícím i materiální odměnu za její výkon.“

Jaká jsou tedy kritéria pro zařazení osob mezi nezaměstnané? Přes mnoho rozdílů lze však při rozličném vymezování nezaměstnanosti přece jen najít obecnou shodu. Jde o přibližně aktuální počet osob současně:

- schopných práce (věkem, zdravotním stavem, ale i osobní situací),
- chtějících zaměstnání (často se ještě specifikuje nyní, aktuálně), ale
- jsoucích přes tuto snahu v daný okamžik bez zaměstnání (tedy i přes svou snahu, která je různě vymezována, nenalézajících přiměřené zaměstnání).¹⁸

¹⁷ SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002. (s. 108)

¹⁸ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. (s. 16)

Definice nezaměstnanosti je tedy založena nejen na tom, že osoba schopná práce je z možnosti pracovat v placeném zaměstnání vyřazena, ale i na tom, že je se svým vyřazením nespokojená a hledá nové placené zaměstnání. Alespoň na částečný úvazek.

„Negativní definice nezaměstnanosti vůči zaměstnanosti současně sugeruje i předpoklad, že je nenormálním stavem oproti normálnímu trvalému regulárnímu zaměstnání. Alespoň v případě každého práceschopného jedince, který není ani příliš mladý, ani příliš starý nebo nemocný, nebo není zatížen péčí o rodinu způsobem, znemožňujícím mu ze zásady placené zaměstnání přijmout.“

Společnost očekává, že takový člověk bude usilovat o udržení stálého zaměstnání a v případě jeho ztráty, o získání nového zaměstnání, v co nejkratší možné době aktivním hledáním.

Tímto je také mnohdy podmíněna podpora v nezaměstnanosti. Nejen že je v řadě zemí podpora nižší, odejde-li člověk z předchozího zaměstnání z vlastní vůle, ale je podmiňována i prokazováním aktivity při hledání místa. Podporu lze i snížit v případě, odmítá-li nezaměstnaný přiměřenou pracovní příležitost, nabízenou úřadem práce.¹⁹

Nezaměstnanost lze rozlišit:

- **frikční** - vzniká v okamžiku, kdy původně zaměstnané osoby se dobrovolně vzdaly svého pracovního místa ve jménu hledání jiného pracovního místa,
- **sezónní** – vyplývá z nevyváženosti pracovních příležitostí v důsledku sezóny, ročních období či vlivů počasí (stavebnictví, zemědělství),
- **strukturální** – je výrazem nedostatečné síly mobility vyrovnat rozdíly v regionální poptávce po práci určité kvalifikace, složitosti, apod.,
- **cyklická** – je odrazem často nepředvídatelných změn hospodářského vývoje v makroekonomickém měřítku (kupř. zásadní pokles zaměstnanosti v textilním průmyslu v důsledku masivních levných dovozů z Asie).

„Rozsah nezaměstnanosti vyjadřujeme podílem počtu nezaměstnaných k celkovému počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva nebo k obyvatelstvu pobírajícímu mzdu.

Specifickým problémem pracovního trhu v České republice je malá prostorová mobilita odrážející nefunkčnost trhů s byty: vázanost na místo bydliště a nikoli na místo případného perspektivního profesního uplatnění. Řada pracovních nekvalifikovaných míst je ohrožena i přílivem levné pracovní síly ze zahraničí. Státní politika rekvalifikace selhává jak na

¹⁹ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. (s. 16)

nedostatku finančních prostředků, tak na časté neochotě nezaměstnaných podstoupit nesnadný proces osvojování si nových pracovních znalostí a dovedností.“²⁰

Velká část společnosti České republiky již pochopila, že zaměstnanost je a do budoucna pro ně zůstane závažným problémem. Postupně rozeznávají sociální a ekonomické ztráty, které jednotlivcům, rodinám i celé společnosti nezaměstnanost přináší. Uvědomili si také, jak obtížné je řešit tento problém, a stejně tak už poznali, jak složité je řešit jeho důsledky.

Od 1. října 2004 vešel v České republice v platnost nový zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, s předpokladem zvýšení zaměstnanosti a snížení míry nezaměstnanosti.

Zákon upřesnil a zpřísnil podmínky při zprostředkování zaměstnání úřady práce, zejména podmínky pro zařazení a vedení v evidenci uchazečů o zaměstnání. Důvodem je především více motivovat uchazeče o zaměstnání, aby během doby, kdy jsou vedeni v evidenci, spolupracovali s úřadem práce.

2.2 Dlouhodobá nezaměstnanost

*„Délka trvání nezaměstnanosti se měří ve dnech, týdnech a měsících jejího nepřerušného trvání. Za zlomové mezníky je považován měsíc, po kterém si jedinec zpravidla plněji uvědomí praktický dopad života bez práce a dále pak šest měsíců, kdy prudce roste pocit bezmoci, závislosti, beznaděje stát se opět plnohodnotným jedincem ve světě práce a jeho produktů.“*²¹

Za tíživý problém lze považovat růst kategorie **dlouhodobě nezaměstnaných**, tedy osob aktivně hledajících práci déle než jeden rok.

Nejnižší míru nezaměstnanosti mají stále osoby s vysokoškolským vzděláním a osoby s úplným středním odborným a všeobecným vzděláním. Vysoká míra nezaměstnanosti naopak přetrvává u osob se základním vzděláním.

„Dlouhodobá nezaměstnanost postihuje spíše nepružnou pracovní sílu bez kvalifikace, osoby s nízkým vzděláním a kumulovanými osobními a sociálními handicapy. Dále příslušníky

²⁰ SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002. (s. 111)

²¹ SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002. (s. 111)

etnických minorit, imigranty, obyvatele venkovských zaostávajících oblastí s nízkou dopravní infrastrukturou.“²²

Regionální nevyváženost nezaměstnanosti je v České republice značná. Vyplývá převážně z negativních dopadů útlumu tradičního těžebního a zpracovatelského průmyslu na jedné straně a z dynamiky růstu sektoru služeb, finančnictví, komunikačních technologií, hostinství a cestovního ruchu na druhé straně.

V ČR na sebe nejvýrazněji upozorňuje nedostatek pracovního uplatnění v Ústeckém, Moravskoslezském a Olomouckém kraji.

Dlouhodobá nezaměstnanost odtrhává lidi od reality a je pro ně silným traumatizujícím zážitkem ztratit práci ve společnosti, která přičítá právě práci takový význam, je totiž nepřehlédnutelným znamením životního selhání. Začarovaný kruh příčin a důsledků zde nachází podmínky pro vznik a růst sociálně patologických jevů a projevuje se zvýšenou závislostí na nikotinu, alkoholu či lécích přes vyšší nemocnost, toleranci vůči protispolečenským či kriminálním činům, až po posilování rodinných, rasových a meziskupinových konfliktů, ztrátu úcty k autoritám, politické scéně, státním orgánům.

V současnosti se dlouhodobá nezaměstnanost nejen značně rozšířila, ale stává se i obtížným sociálně politickým problémem. Obecně řečeno: čím déle jsou lidé bez zaměstnání, tím menší mají naději práci opět najít.

2.3 Pokles životní úrovně

*„Práce vřazuje člověka do řady sociálních vztahů. Jejich zpřetrhání v důsledku ztráty zaměstnání může vést až k „vyvržení“ na okraj společnosti mezi ztroskotance, které nikdo nepotřebuje. Tento činitel působící na rozklad osobnosti je v mnoha případech násoben rostoucími finančními a existenčními problémy. Rostoucí strach a obavy z budoucnosti může být provázen i změnami duševního zdraví a může vést k psychosomatickým obtížím. Roste podrážděnost, stavy deprese, nespavosti a postupné ztráty sebedůvěry.“*²³

²² SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002. (s 111, 112)

²³ SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002. (s. 108)

Nutnost žít jen z podpory v nezaměstnanosti, či dokonce jen ze sociálních dávek, znamená pro nezaměstnaného a jeho rodinu velké snížení životní úrovně. Příjem z podpor a sociálních dávek stěží pokrývá základní potřeby jednotlivců, natož rodin a uvádí je do dluhů. Čím déle zůstává člověk nezaměstnaný, a tím závislý na sociálních dávkách, tím je jeho finanční situace horší.

I když je podpora v nezaměstnanosti obvykle nízká, jsou její příjemci ještě v určité výhodě. Hůře jsou na tom však nezaměstnaní, kteří podporu v nezaměstnanosti nepobírají a to z důvodu, že ji již vyčerpali nebo nesplňují podmínky pro její pobírání.

Podporu v nezaměstnanosti vyplácí Úřad práce ČR uchazeči o zaměstnání za splnění zákonem daných podmínek.

„Výše podpory v nezaměstnanosti činí v prvních dvou měsících podpůrčí doby 65 %, další dva měsíce podpůrčí doby 50 % a po zbývajících podpůrčí dobu 45 % průměrného měsíčního čistého výdělku, který byl u uchazeče o zaměstnání zjištěn v posledním ukončeném zaměstnání v rozhodném období nebo z posledního vyměřovacího základu v rozhodném období přepočteného na 1 kalendářní měsíc, vykonával-li uchazeč o zaměstnání naposledy samostatnou výdělečnou činnost.

Doba poskytování podpory v nezaměstnanosti (podpůrčí doba) činí u uchazeče o zaměstnání

a) do 50 let věku 5 měsíců,

b) nad 50 let a do 55 let věku 8 měsíců,

c) nad 55 let věku 11 měsíců.“²⁴

Osoby, které pobírají jen podstatně nižší sociální podporu, stanovenou na základě životního minima stanoveného zákonem, nejsou schopny udržet si standardní životní úroveň a tím nejsou schopny hradit základní potřeby související s výživou, bydlením, zdravím, vzděláním.

Ztráta zaměstnání je vždy spojena se změnou sociální role nezaměstnaného, se změnou jeho sociálního statusu i jeho životní úrovně. Status nezaměstnaného bývá veřejností obecně vnímán jako podřadný. V důsledku poklesu příjmů pak nezaměstnaný často není schopen dlouhodobě udržovat obvyklou úroveň spotřeby a jeho životní úroveň i jeho rodiny, se z tohoto důvodu zpravidla výrazně snižuje. Vyloučením nezaměstnaného z konzumu, jako centrální aktivity dnešní společnosti, na něj působí jako tíživá forma deprivace, která vede k jeho úpadku a dostává jej velmi často do sociální pasti.

²⁴ <http://portal.mpsv.cz>. platnost od 1.1.2012

Mezi příčiny vyloučení z trhu práce se tak dostává i zadlužování. Zadlužování může mít různé příčiny, od dluhů za různé půjčky, dluhů na nájemném, nedoplatcích za energie, až po dluhy na výživném, pojistném, pokutách. Zadlužení samo o sobě ještě nemusí mít významnější sociální dopady. Situace se významně mění, přejde-li zadlužení v předlužení.

Předluženého člověka vrátit zpět na trh práce je pak velmi obtížné. Vzdělávání lidí v oblasti finanční gramotnosti je důležitým preventivním opatřením před negativními dopady předlužení. Tento způsob prevence je však v ČR zatím v počátcích.

2.4 Vliv nezaměstnanosti na rodinu

„Rodinu současnosti je možno považovat za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Základem rodiny ve všech dosud známých společnostech je dyadický pár – muž a žena, tj. nějaká forma manželství nebo partnerství. Rodina je tedy postavena na partnerství osob opačného pohlaví, které má trvalejší ráz, a na příbuzenství. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.“²⁵

Pro definici rodiny sociologie užívá pojem sociální instituce nebo malá sociální skupina, sociální psychologové dávají přednost pojmu primární skupina před institucí, pedagogové dávají důraz na výchovně-socializační funkci rodiny, ekonomové považují rodinu především za výrobní nebo spotřební jednotku.

*„Charakteristickým znakem československé rodiny v druhé polovině 20. století byl fakt, že se jednalo především o **manželskou rodinu**. Společenskou normou a požadavkem společného života partnerů bylo uzavření manželství.*

*Moderní rodina, tvořená párem rodičů a dětmi, bývá sociology rodiny nazvána též rodinou **nukleární**. Dále lze hovořit o rodině **úplné a neúplné**.*

*Z hlediska průběhu socializačního procesu má zásadní význam, do jaké míry se daří rodině vypořádat s funkcemi, které má plnit. Hovoříme proto o rodině **funkční** (která přiměřeně plní všechny funkce), **afunkční** (ve které občas dochází k poruchám v plnění funkcí, které ale*

²⁵ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. (s. 78)

*nenarušují vážněji život rodiny a zásadně negativně neovlivňují vývoj dítěte) a **dysfunkční** (dochází k závažným poruchám, vnitřnímu rozkladu rodiny, zásadně je narušován socializační proces dítěte).“²⁶*

Rodina ve své podstatě zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštepuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.

Řadu funkcí převzal v průběhu vývoje moderní společnosti především stát.

Sociálně-ekonomická funkce rodiny obsahuje řadu hledisek. Rodina je chápána jako významný článek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Členové rodiny se jednak zapojují do výrobní a nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání, ale rodina jako celek se především stává významným spotřebitelem, na němž je současný trh závislý. V rámci rodiny jsou pak realizována rozhodnutí, týkající se využití materiálních a finančních prostředků, investic, výdajů. Toto přerozdělování v rámci rodiny má významný sociální charakter. Rodina se zde chová jako samostatný systém s výraznými prvky solidarity.

Rodina je též první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Hovoříme tedy o socializačně-výchovné funkci rodiny. Socializací v rodině rozumíme především proces působení rodiny na své členy v celém souhrnu jevů a procesů: ekonomických, sociálních, kulturních, mravních, estetických, zdravotních a jiných.²⁷

„Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá velmi široké spektrum nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými přirozenými vlohami, biologickými a psychickými potřebami, se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro dítě především rodiče a starší sourozenci. Dítě v socializačním procesu tedy nezůstává pasivním článkem, uplatňuje také svou vůli, své zájmy, přání, orientace.“²⁸

²⁶ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. (s. 78, 79)

²⁷ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001.

²⁸ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. (s. 80)

Významná je otázka, nakolik je rodinné chování závislé na sociálním postavení. Zda skutečnost, že se člověk narodil v určité rodině, ovlivňuje jeho budoucí celoživotní zařazení, určuje či omezuje jeho životní šance.

„Je nesporné, že rodina v šancích individua hraje podstatnou roli. Ovlivňuje jeho životní šance skrze podmínky, jež spoluvytvářejí jeho výkon ve škole, rozhodují o jeho úspěchu při zkouškách, a tím mu otevírají anebo zavírají bránu k vyššímu vzdělání a skrze ně k určitým povoláním a společenským postavením. Tyto podmínky jsou uloženy v kulturním kapitálu rodiny - ve vzdělání a kultivovanosti rodičů, který předávají skrze svou schopnost motivovat a podporovat své dítě při vzdělávání a v rozvoji duševních schopností i kulturních dovedností.“²⁹

Jsou ale samozřejmě uloženy už v tom, že dobře finančně zajištěná rodina koupí dítěti stimulační hračky, dopřeje mu zajímavé a obzor rozšiřující prázdniny (spojené s cestováním a kulturními i vzdělávacími aktivitami), poskytne mu lepší stravovací návyky (a tím i základ pro lepší zdraví). Taková rodina může dopřát svému dítěti jeho vlastní dětský pokoj, pracovní stůl a k nerušené školní přípravě a k rozvíjení intelektuálních zájmů.³⁰

Omezení příjmů rodin z důvodů ztráty práce jednoho či obou rodičů, se projevují právě na snížení možnosti dětí rozvíjet svoje znalosti, pokračovat ve studiu či navštěvovat zájmové kroužky ve volném čase.

Důsledky nezaměstnanosti nepocítují tedy jen ti, kdo ztratili svá zaměstnání. Ve skutečnosti zasahuje nezaměstnanost mnohem větší počet osob, a to nejen prostřednictvím jejich rodin, ale i dalších příbuzenských vztahů.

*„Při hledání důsledků nezaměstnanosti pro život člověka je nutno vidět nejen jeho osobní reakci na situaci, v které se ocitl, ale i odezvu jeho rodiny, jeho domácnosti jako celku, která má své priority, své zdroje, své zásady a požadavky na jednotlivé členy. Vliv na rodinu má nezaměstnanost nejen prostřednictvím finančních potíží, ale též **prostřednictvím**.“³¹*

²⁹ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. (s. 89)

³⁰ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002.

³¹ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. (s. 89)

- krize rodinného systému a narušení denních rodinných zvyklostí,
- změn v sociálních vztazích a sociální izolace rodiny v nezaměstnanosti,
- změn postavení nezaměstnaného v rodinném systému, ztrátou jeho statusu a autority, vyplývajících ze zaměstnání a z jeho příjmů pro rodinu,
- změn rozdělení domácí práce.

Ztráta statusu nezaměstnaného jedince se dotýká i jeho rodiny. A to nejen ve smyslu ztráty statusu rodiny v širší společenské struktuře, ale nepochybně i ve smyslu ztráty statusu nezaměstnaného v rámci rodiny, což je pro každého jedince velmi bolestivé. Obzvláště je to živé v tradičněji orientovaných rodinách založených na představě muže jako živitele rodiny.

„Nezaměstnanost se dotýká i vnitřních pravidel fungování rodiny a domácnosti, zejména dělby rolí a činností v rodině. Toto rozdělení rolí v období nezaměstnanosti nejen přetrvává, ale dokonce má tendenci i silnit. A to i přesto, že ztráta zaměstnání a role živitele je i ztrátou tradiční legitimacy nerovné dělby práce v rodině. Muž má čas na to aby mohl převzít řadu domácích povinností, v jejichž vykonávání mu dříve „bránilo“ jeho zaměstnání a z nichž se vykupoval svým výdělkem.“³²

Je názor, že nezaměstnanost zesiluje tradiční odlišení mužské a ženské role v rodině a vede ke sníženému sdílení úloh v domácnosti. Přítomnost nezaměstnaného může v domácnosti rušit ženinu kontrolu nad domácím prostorem, který je její doménou. Současně se ztrátou role živitele se muž stává i vetřelcem v tradičním sociálním prostoru své ženy.

Nezaměstnanost tak může narušit i dokonce rozbít vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. A to napětím vznikajícím ze stresu způsobeného nedostatkem finančních prostředků a tím nedostatkem prostředků k životu.

Současně se ukazuje i souvislost mezi nezaměstnaností a násilím v rodině jak mezi partnery, tak i ve vztazích k dětem. Tento problém je ovšem komplexnější – „domácí násilí“ nemusí být vyvoláno nezaměstnaností, může být spíše spojeno s určitými faktory (nízká úroveň vzdělání, různé psychické potíže apod.).

³² MAREŠ, P. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. (s. 68)

„Rodina ovšem není nezaměstnaností jen ohrožována, pro nezaměstnanou osobu se naopak může stát útočištěm. Podpora, které se nezaměstnaným dostává ze strany jejich vlastní rodiny i širší rodiny. Tato pomoc má samozřejmě omezený prostor, zvláště pomoc finanční. Přitom všem může nezaměstnanost vytvářet tak masivní krizové situace, že si s nimi jedinec ani rodina samy nemohou poradit a stávají se tak nejen klienty sociálního státu, ale i objektem sociální práce.“³³

³³ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. (s. 68)

3. Vymezení osob bez přístřeší

3.1 Příčiny ocitnutí se jednotlivců bez přístřeší

Lidé **bez přístřeší**, kteří jsou označováni vžitým označením „bezdromovci“, představují významnou skupinu lidí tzv. sociálně vyloučených či sociálně nepřizpůsobených. Bezdromovec je člověk, který postrádá trvalý a pravidelný nocleh, anebo ten, který jej má k dispozici, ale jde buď o dočasné ubytování v soukromém nebo veřejném zařízení (azylové domy, noclehárny apod.), nebo o soukromé či veřejné budovy, které nejsou určeny k ubytování (opuštěné stavby, nádraží apod.).³⁴

Pojem **bezdromovec** je běžně spojován až s obdobím přeměny devadesátých let, kdy se problém lidí bez domova, bez střechy nad hlavou a většinou i bez trvalého příjmu na obživu, stal náhle aktuálním. Bezdromovce lze označit jako jedince, který nemá zázemí, místo, kam se uchýlit. Může mu chybět fungující rodina, je osamělý a nemá nikoho, kdo by mu pomohl ze začarovaného kruhu existenčních problémů. Nemít střechu nad hlavou ale nemusí být ta nejzávažnější hlavní okolnost, utvářející osobnost bezdromovce.

Problematika bezdromovectví se soustředí kolem absence domova, nikoli jen přístřeší pro přespání. Důležitější je mnohdy skutečnost, že **nemá domov**, tedy rodinu, stálé přátele, kolegy. *„Právě absence rodinných a přátelských vazeb a vztahů je základem a „výhodiskem“ stavu bezdromovectví.*

Sociologicky vzato lze bezdromovectví chápat jako extrémní vyloučení a pod pojmem domov vidět nejužší síť mezilidských vztahů.

*Problematizované či dokonce konfliktní mezilidské vztahy, související s propouštěním a následnou ztrátou zaměstnání, přispívají významným a mnohdy velmi dramatickým způsobem dokonce i ke ztrátě domova.“*³⁵

„Společenské změny, ke kterým dochází v České republice po listopadu 1989, zasáhly obyvatelstvo nepřipravené na změnu životního stylu.

³⁴ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Bezdromovectví*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006.

³⁵ SEKOT, A., *Sociologické texty*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2004. (s. 31)

Adaptabilita na nové společenské prostředí není u každého stejná. Tato schopnost klesá s věkem, s nedostatečným vzděláním, s fyzickým a hlavně psychickým postižením nebo chorobou.

Slabší jedinci se pak často dostávají do nouze:

- *hmotné (nedostatečné zajištění životních potřeb),*
- *sociální (dlouhodobá hmotná nouze většinou spojená s osamělostí),*
- *morální (nedůstojné uspokojování životních potřeb),*
- *společenského vyloučení (životní krize, z níž je nesnadné bez účinné vnější pomoci navrátit se ke standardnímu životnímu stylu; často je doprovázeno úplnou rezignací).“³⁶*

Nejzranitelnější jsou skupiny zdravotně nebo společensky handicapované:

- lidé dlouhodobě nezaměstnaní,
- mládež, která se nedovede zaměstnat,
- invalidé (tělesné, smyslové a mentální postižení),
- nestabilní rodiny,
- ženy (společenská diskriminace i když je ústavou zajištěna rovnoprávnost),
- lidé poznamenaní pobytem v dětském domově, výchovném ústavu, vězení,
- příslušníci minorit a cizinci (Romové, uprchlíci, migranti).

Neustále roste počet nestabilních rodin, bez manželského svazku, bez pevných partnerských vztahů, přibývají rodiny s jedním rodičem. Přitom původ společenského vyloučení je právě v dětství, kdy dítě rodinu potřebuje. Příčinou bývá krize rodinných vztahů, nepřírozené podmínky:

- neúplná rodina (postrádání jednoho z rodičů),
- rekonstruovaná rodina (dítě je zmatené ze složitých vztahů při opakovaných manželstvích rodičů),
- neformální rodina (při partnerské nestálosti rodiče dítě strádá),
- dětské domovy (dítě je do své plnoletosti hmotně zaopatřeno, ale nemá vzor fungující domácnosti, po dosažení plnoletosti je hmotně odkázáno jen na sebe, ale nedovede zpravidla založit funkční domácnost, nedovede hospodařit),

³⁶ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 32)

- děti na ulici (dítě se pravidelně stýká s rodinou, na noc se vrací domů, ale většinu dnů tráví mimo domov na veřejných prostranstvích),
- závislost na alkoholu, drogách, výherních automatech.

Bezdomovectví nelze tak jednoduše definovat. Na jedné straně jsou bezdomovci lidé bez střechy nad hlavou, spící na ulici, v parku nebo jiných veřejných místech, nebo ve sklepech, výměnících.

Na druhé straně jsou lidé, jejichž ubytování je nejisté, třeba z důvodu neplacení nájemného, či obývání budovy k demolici. „*Výčet okolností:*

- *absence střechy nad hlavou (spaní na ulici a jiných veřejných místech),*
- *absence domova (život v instituci, v dlouhodobém či krátkodobém podnájmu nebo ubytovnách různého typu),*
- *bydlení nejisté (sqaut, bydlení bez smlouvy).“³⁷*

V zásadě lze bezdomovskou populaci rozdělit do tří skupin. A to na skupinu zjevného bezdomovství, skrytého bezdomovství a potenciálního bezdomovství.

Nejviditelnější je skupina **zjevných bezdomovců**. Patří sem osoby žijící na ulicích, na nádražích, v zimních noclehárnách, azylových domech, v noclehárnách připravených městy nebo charitativními organizacemi.

Být bez přístřeší, mít fiktivní trvalé bydliště, žít na ulici, souvisí s extrémním nedostatkem peněz a prostředků i vhodných příležitostí. Pro jedince může tato situace být determinující na celý zbývající život.

Sami, bez zaměstnání, bez rodinných vztahů, bloudí městy i vesnicemi, hledají finanční pomoc, obdarování jídlem, starým obnošeným ošacením. Je překvapivé, že právě lidé v největší nouzi často dlouhodobé ubytování odmítají. Raději využívají prostoru svobody, i když vědí, že nádraží a jeho vlaky, parky, ulice a mosty, squaty, sklepy, kontejnery, stoky a různé brlohy jsou nejisté a navíc nebezpečné. Především využívají nádraží, která mají pro tuto nejnuznější populaci odjakživa přitažlivou moc.

„*Skupina **skrytých bezdomovců** jsou ti lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh.*“ Je to část

³⁷ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 36)

populace bez trvalého bydliště, putující, často měnící svá dočasná útočiště. S příchodem podzimu a zimy se pak tito lidé přece jen objeví se svou žádostí o pomoc tam, kde obvykle nacházejí pomoc bezdomovci zjevně. Počet těchto osob může být značný. Jsou to také osoby, které užívají jiné formy pomoci, např. ubytování u známých nebo u příbuzných.

*„Do skupiny **potencionálních bezdomovců** patří osoby, jejichž potřeby jsou úřadům buď neznámé, nebo známe jen částečně. Žijí v různých těžkých životních podmínkách, denních rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, v potížích udržet si byt a v riziku jej ztratit. Do této skupiny lze zařadit i ty, kteří čekají na propuštění z různých ústavů, psychiatrických léčeben, vězení, na opuštění dětského domova, dále i ty, kteří nyní tvoří velkou skupinu migrační a exilní.“³⁸*

Většina osob bez přístřeší jsou nezaměstnaní. Nemají dostatek informací o situaci na trhu práce a o aktuálních volných pracovních místech. Nemají zkušenosti, aby obstáli ve výběrových řízeních. Většina těchto osob má zdravotní, psychické a rodinné problémy. Nejsou schopni nést zodpovědnost za svůj vlastní život, nemají motivaci řešit svou životní situaci. Jejich problémy tak narůstají.

Nejčastější důvody ztráty domova jsou neshody v rodinných a partnerských vztazích. Rodiče „vyhodí“ dítě z domu např. z důvodu nedokončení studia, závislosti na drogách nebo gamblerství. Častým důvodem bývá, že jeden z partnerů si najde někoho jiného a toho, s kým dosud žil ve společné domácnosti, donutí tuto domácnost opustit. Osoba, která je obětí domácího násilí, raději volí ztrátu domova. Dalším důvodem je například vydědění nebo odhlášení z místa trvalého pobytu příbuzného, který je ve výkonu trestu odnětí svobody nebo z důvodu jeho zadluženosti.

Při stanovování příčin, které vedly ke ztrátě domova, se téměř nikdy nejedná o samostatnou životní událost, ale o působení několika příčin. Lidé bez přístřeší často nejsou schopni sami posoudit, co bylo v jejich případě prvotní příčinou, která bezprostředně vedla ke ztrátě bydlení a nevnímají je jako důsledek dlouhodobých rodinných problémů.

U mužů bývá častým důvodem ztráty bydlení rozvod manželství. V bytě obvykle zůstává žena s dětmi. V mnoha případech je příčinou ztráty bydlení ztráta zaměstnání a tím nedostatek

³⁸ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 41)

finančních prostředků k úhradě nájmu a energií. V případě osob, které vyrůstaly v dětských domovech a nikdy neměly vlastní domov, je velmi obtížné získat vlastní bydlení.

Lidé bez přístřeší potřebují pomoc, a to možností levného bydlení, které je zajišťováno ubytovnami, domy napůl cesty, azylovými domy. Důležitou pomocí pro osoby bez přístřeší, je úhrada ubytování prostřednictvím dávek v hmotné nouzi v takovýchto zařízeních, poradenství ve věcech zadluženosti, zdravotních problémů, zprostředkování zaměstnání.

3.2 Armáda spásy v Brně a její služby

Porevoluční devadesátá léta minulého století přinesla do tehdejšího Československa převratné ekonomické a společenské změny. Začala se přetvářet ekonomika, rušit továrny a ubytovny. Lidé se více rozváděli a rozcházeli, rozpadávaly se rodiny. Mladí lidé odcházeli od svých rodičů, aniž by měli představu o budoucnosti. Jejich životní styl často negativně ovlivnily drogy. Poprvé se začaly objevovat lidé, kteří neměli střechu nad hlavou.

Na tuto situaci reaguje v roce 1992 **Armáda spásy**, otevřením svého prvního zařízení v Brně, **Domu Josefa Korbela** – centra sociálních služeb, který nabízí důstojný život a návrat do normálního světa lidem, kteří ztratili nejen domov, ale i víru sami v sebe.

„Muž, jehož jméno centrum sociálních služeb hrdě nese, patřil k pilířům Armády spásy v Československu. V září 1949 byl v Brně zatčen a odsouzen ke dvanácti letům vězení. Důvodem byla jeho aktivní činnost v Armádě spásy a hluboká víra v Boha. Po propuštění byl donucen opustit svou vlast. Od května 1969 působil spolu s manželkou ve sborech Armády spásy po celém světě. V roce 1992 se Josef Korbela zúčastnil slavnostního otevření Brněnského centra sociálních služeb na Mlýnské ulici.“

„K historii Armády spásy je třeba říci, že je to mezinárodní křesťanské hnutí. Svou činností působí ve dvou rovinách – náboženské a sociálně-charitativní. Po celém světě pomáhá lidem v extrémně nepříznivé sociální situaci, spojené zejména se ztrátou domova a osobám ohroženým sociální izolací. (Jsou to například ženy na mateřské dovolené nebo senioři). Armáda spásy také provozuje nízkoprahová zařízení pro mládež, zaměřená na smysluplné využití jejich volného času“. Motto Armády spásy je **„Srdce Bohu, ruce lidem.“**

„Armádu spásy založil v Londýně roku 1865 metodistický kazatel William Booth. Původně nezamýšlel vytvořit nové náboženské hnutí, ale nejchudší obyvatelé, které se snažil přimět prostřednictvím víry ke změně života, se rozhodli ho následovat a nepřidat se k jiné církvi.“³⁹

Název Armáda spásy vznikl náhodou v roce 1878, okamžitě se ujal a od tohoto okamžiku hnutí rostlo a šířilo se do dalších zemí. Osvojilo si vojenský způsob organizace. Mezinárodní ústředí spolu se sídlem velitele se nachází v Londýně. V současné době hnutí pracuje přibližně ve 108 zemích světa a má více než jeden a půl miliónu členů.

Armáda spásy na území tehdejšího Československa zahájila svoji činnost v roce 1919. Aktivně se podílela na pomoci sociálně potřebným, především bezdomovcům a ostatním lidem na okraji společnosti. Po nástupu komunistického režimu byla činnost omezena a následně zcela ukončena. Mnoho aktivních členů bylo uvězněno. Po listopadové revoluci v roce 1989 tehdejší vláda projevila zájem o to, aby Armáda spásy u nás obnovila svoji činnost.⁴⁰

*„Azylový dům Armády spásy (AS) nabízí svým klientům několikastupňový **resocializační program**, který aktivnímu uživateli služeb umožňuje návrat do běžného života.*

*Předstupněm programu je **streetwork** – aktivní vyhledávání a oslovování potencionálních klientů přímo v terénu, mapování jejich situace a nabídka služeb. Lidé, kteří žijí na ulici teprve krátce, většinou nevědí, jak si s touto nepříjemnou sociální situací poradit.“⁴¹*

Cílem každodenní práce je navázat s osobami bez přístřeší kontakt a přesvědčit je, aby navštívili nízkoprahové denní centrum. To je otevřeno sedm dní v týdnu, v zimních měsících i přes noc. Klienti jsou pozitivně motivováni tím, že za úklid denního centra dostanou teplou kávu a svačinu. Čaj jako horký nápoj je k dispozici zdarma.

³⁹ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Bezdomovectví*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006. (s. 21)

⁴⁰ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Bezdomovectví*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006.

⁴¹ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Bezdomovectví*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006. (s. 17)

První stupeň programu je **noclehárna** nebo ubytovna, čímž se šance na zlepšení života a změnu tíživé životní situace klientů zvyšuje. V případě využití noclehárny, což je finančně dostupný nocleh i se snídaní, musí však uživatel prostory opustit. Noclehárna je v podstatě něco mezi denním centrem a ubytovnou. Přijímá lidi přímo z ulice. Podstatný je platný doklad totožnosti, klient nemusí mít trvalý příjem. Pokud nemá prostředky na úhradu noclehu, může si nocleh odpracovat.

Místnosti noclehárny jsou malé, zcela zaplněné palandami a skříněmi. Někteří klienti pobývají v těchto stísněných prostorách i několik let.

Druhý stupeň programu azylového domu je přechod na **ubytovnu**. Znamená pro klienty velkou motivaci. Mají zde k dispozici nejen vlastní postel, ale také uzamykatelnou skříň a větší soukromí. Na pokojích se mohou uživatelé pohybovat i během dne. Je známo, že v případě ubytování většího množství lidí, se občas něco ztratí. Ti se pak obviňují navzájem, což je neřešitelné. Proto nejsou povoleny návštěvy na pokojích. Pro setkávání klientů a vzájemnou komunikaci jsou zde dvě společenské místnosti, jídelna a dvůr.

Sociální pracovníci s uživateli ubytovny intenzivně pracují na zlepšení jejich životní situace. Cílem je zavedení pracovních návyků a dodržování určitého řádu.

Posledním stupněm resocializačního programu centra jsou **byty na půl cesty**. Zde si mohou vyzkoušet samostatný život lidé, kteří mají práci, ale stále se jim nedaří získat bydlení. Dům Josefa Korbela disponuje šesti garsoniériami se společnou kuchyní. Zájemci o tento typ bydlení musí splňovat určité podmínky. Musí mít uzavřenou pracovní smlouvu, podanou žádost o byt a musí pocházet z okruhu klientů, kteří strávili nějaký čas na ubytovně a účastnili se resocializačních programů.

Klienti přicházejí do centra především proto, aby nemuseli žít v drsném prostředí ulice. Získávají lidskou důstojnost a naději na lepší budoucnost.

„Posláním Domu Josefa Korbela „je poskytovat lidem v nepříznivé životní situaci takovou pomoc, aby tito lidé měli pocit nějaké důstojnosti, a v případě, že toho jsou schopni, aby znovu začali žít jako většinová společnost.“⁴²

⁴² Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Bezdomovectví. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006. (s. 21)

3.3 Příčiny ocitnutí se rodiny (matek s dětmi) bez přístřeší

„Téma rodiny je stále živé a zdá se, že stále dost neprobádané. I přes mnohé katastrofické vize a předpovědi o klesající soudržnosti dnešní rodiny o hrozbách plynoucích z rozvolněnosti manželských vztahů a nárůstu rozvodů, zůstává rodina stále nejvýznamnějším opěrným bodem a institucí socializace člověka.“⁴³

V posledních sto letech proběhly podle sociologů změny, které lze charakterizovat jako posun od tradičního pojetí rodiny k rodině vztahové. Znamená to řadu podstatných, nových nároků na život v rodině i na výchovu.

Především tradiční rodina pracovala s odkazovanými normami a pravidly (jako desatero), ctěla více soudržnost společenství a bezpodmínečnou autoritu vychovatele (rodiče) než individualitu.

Současná rodina nazývána vztahová, umístila do popředí především hodnotu jedince. Konečným cílem je autonomní, tvořivá osobnost.

Jedním z hlavních důsledků zaměření rodin na vztahy je rozvod. Tam, kde se vytrácí láska a roste nespokojenost partnerů a kde zároveň chybí vnější tlaky na udržení (např. majetek, dohled širší rodiny, atd.), už není další důvod k udržování stávající rodiny.

V postmoderní rodině se od 60. let pod tlakem feminismu změnil model ženy v domácnosti a klasická dělba práce. Snížila se stabilita manželství. Důsledkem rostoucí autonomie manželů je křehkost jejich svazku. Nestabilita – tedy rozvod však postihuje více ženy než muže, většinu jich ochuzuje. Pokud si chtějí udržet určitý životní standart (spolu s dětmi), stávají se závislé ne na konkrétním muži, ale na manželství jako takovém. Pokud by zůstaly samy, jsou velmi často chudé, žijí v domech s nejlevnějším nájemným.⁴⁴

„Rozvodu většinou předchází období více či méně intenzivního rodinného rozvratu. Podle Matějčka a Dytrycha (1994) je třeba brát v úvahu, že matka uvažuje o rozvodu až tehdy, kdy společenská role otce v rodině je spíše na překážku zdravému vývoji dítěte než k jeho užitku.“

⁴³ SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. (s. 7)

⁴⁴ SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999.

Myslí tím otcův alkoholismus, hrubé asociální chování (domácí násilí), sexuální úchytky a podobné případy.

Jsou dvě skutečnosti, které manželé připravující se k rozvodu podceňují: ekonomická situace a bydlení. Všechna šetření prováděná u nás i v jiných vyspělých zemích dokládají, že ekonomické zajištění matky s dětmi je po rozvodu většinou nižší než před ním. Pokud jde o bydlení, je dnes u matek zakódováno, že se otec odstěhuje dobrovolně nebo na základě soudního nařízení. Skutečnost je však taková, že odstěhování může trvat i léta. Soužití rozvedených manželů v jenom bytě je většinou hlavním důvodem přetrvávajících konfliktů (Matějček, Dytrych, 1994).“⁴⁵

V současnosti i v naší republice stoupá neochota, zejména mladých lidí, uzavírat sňatky. Stoupá počet lidí, kteří vytvářejí rodiny neformální (žijí v tzv. nesezdaném svazku) a zároveň stoupá počet žen, které rodí a vychovávají děti samy, tj. bez muže.

Na jedné straně jsou svobodnými matkami velmi mladé dívky, které přicházejí do jiného stavu často neplánovaně. Vinu má selhání nebo zanedbání antikoncepce, jejich partneři jsou spíše krátké, letmé známosti.

Na druhé straně jsou ženy, které se svými partnery měly dlouhodobý vztah a vědomě se rozhodly, že budou mít dítě.

„Po narození dítěte se vztah k partnerovi (otci dítěte), pro obě skupiny žen stává nesnadný až konfliktní. V našich podmínkách totiž těhotné ženy dávají jednoznačně přednost stavu manželskému před postavením svobodné matky, takže fakt, že si dítě ponechaly, se vykládá jako pokus přimět partnera ke sňatku.“⁴⁶

Bytová i finanční situace svobodných matek je horší než u vdaných žen. Mnohdy také postoj prarodičů k nemanželskému dítěti je negativní, odmítavý.

Svobodné matky u nás mají tendenci obracet se na sociální instituce a hledat u nich pomoc ve větší míře, než v jaké to očekávají od svých rodin.

Jak již výše bylo uvedeno, příčinou problémů v rodině bývá různé **závislostní chování**. Závislost je kategorie, která vždy patřila k člověku, po staletí s ním existovala a vyvíjela se.

⁴⁵ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Domácí násilí*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006. (s. 92)

⁴⁶ MÜHLPACHR, P. *Sociopatogie*, Institut mezioborových studií Brno, 2009. (s. 173)

O závislosti se v minulosti hovořilo jen v souvislosti s alkoholem a drogami. V současné postmoderní době je závislostní chování jako součást životního stylu. Závislostní chování se intenzivně šíří do oblastí hracích automatů, sexuálního chování, pracovní činnosti, dále je to závislost na sektách, kultech apod.

U problému závislostí se kombinují vlivy sociální, psychologické i biologické. „Dochází tak ke vzájemné interakci všech faktorů, které ovlivňují vznik, vývoj a projevy závislosti (Urban. 1973).“⁴⁷

Mnoho jedinců v závislostním chování hledá únik před náhlými a zásadními změnami naší současné společnosti. Hledají únik, redukují své napětí a nespokojenost náhradním řešením. Takovým řešením může být hra na zábavních a výherních automatech. Gambler se stává chorobně závislý na hře, ztrácí schopnost sebekontroly a autokorekce. Svě hraní před rodinou skrývá. Hru financuje ze zapůjčených peněz, splácení dluhů odkládá. Je neklidný, podrážděný, dochází k nárůstu problémů v rodině i v zaměstnání. U hráče se projevuje výrazné odcizení rodiny, dochází k jejímu rozpadu.

Dalším negativním jevem ovlivňujícím rodinu je závislost na alkoholu. Alkohol je jednoduchá chemická látka, která snadno proniká k různým orgánům, včetně mozku.

„Podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí je chápán syndrom závislosti na alkoholu jako skupina jevů fyziologických (tělesných), behaviorálních (týkajících se chování) a kognitivních (týkajících se duševního života, zejména poznávání), v nichž přijímání alkoholu má u jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více.“⁴⁸

Podstatou jednání závislého jedince je neschopnost jeho kontroly konzumace alkoholu, což s sebou přináší zpočátku menší, později stále větší nepředvídatelnost jeho jednání. Tato nepředvídatelnost jednání narušuje průběh rodinné spolupráce. Členové takovéto rodiny zažívají, že závislý jen v omezené míře plní své sociální role.

Požíváním alkoholu se mnohdy dotyčný snaží uniknout před realitou života, problémy v zaměstnání, neshodami v partnerském soužití, před stresem a strachem z nároků dnešní doby. Alkoholismus často ovlivňuje chování člověka natolik, že ztrácí kontrolu nad svým počínáním. Takovéto chování v mnoha případech vyvrcholí v agresivitu pijáka a často přeroste v domácí násilí.

⁴⁷ MŮHLPACHR, P. *Sociopatogie*, Institut mezioborových studií Brno, 2009. (s. 56)

⁴⁸ MŮHLPACHR, P. *Sociopatogie*, Institut mezioborových studií Brno, 2009. (s. 82)

Domácí násilí je nejrozšířenější formou násilí vůbec a zároveň je nejméně kontrolovatelné pro jeho vysokou skrytost. Je to proces, který má svou dynamiku a násilí se vždy zhoršuje a stupňuje. „Většinou začíná urážkami a ponižováním, násilná osoba (agresor) je k ohrožené osobě (oběti) majetnická a žárlivá, zakazuje jí kontakty s přáteli, spolupracovníky, pak i s rodinnými příslušníky, kontroluje čas oběti, ale také třeba finanční prostředky.“

„V další fázi dochází k vyhrožování a zastrašování, začínají se objevovat první fyzické útoky. Agresor bere a ničí oběti její věci. Domácí násilí končí naprostou kontrolou agresora nad vším, co dělá oběť, jde o vydírání, zastrašování, opakované, závažné fyzické útoky.

Stručně řečeno, nejdříve jde o lidskou důstojnost, pak o zdraví a nakonec o život. Hlavní rysy domácího násilí jsou dlouhodobost, opakování, stupňování a téměř každodenní přítomnost.“⁴⁹

Domácí násilí může mít různou formu:

- fyzické násilí – bití, facky, kopance, škrcení, rány pěstí či jiné fyzické útoky, ohrožování zbraní, apod.,
- sexuální násilí – znásilnění, násilím nebo výhrůzkami násilí donucení k sexu či sexuálním praktikám, které jsou odmítány,
- psychické násilí – nadávky, obviňování, pokořování a ponižování, zesměšňování ve společnosti, zastrašování, vydírání sebevraždou apod.
- ekonomické násilí – omezování přístupu k penězům, neposkytování peněz na provoz domácnosti, snaha o zamezení chůze do práce apod.

Většinu obětí domácího násilí tvoří ženy. Pachatelé jsou obvykle jejich současní, ale leckdy i bývalí partneři. Domácí násilí se objevuje mezi lidmi všech úrovní sociálního postavení, nezávisle na vzdělání, ekonomické situaci, rase či příslušnosti k etnickým skupinám.

Často začíná velmi nenápadně, plíživě, takže si jeho prvních příznaků oběť často ani nevšimne. Pokud se nezastaví ihned v počátcích, má stupňující tendenci, opakuje se a nabývá na intenzitě. K násilí nedochází neustále, střídají se období násilí a relativního klidu. Situaci oběti komplikuje její blízký vztah k pachateli a pocit naučené bezmocnosti a bezradnosti. Pachatel získává moc nad obětí.

⁴⁹ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Domácí násilí*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006. (s. 60)

Alarmující skutečností je, že v 80 % případů dochází k domácímu násilí v přítomnosti dětí, což má nepochybně devastující dopad na jejich další vývoj. Dochází také k páchání násilí na dětech.

Příčiny domácího násilí:

- celospolečenské – domácí násilí je ve společnosti podporováno a udržováno v souvislosti s hierarchií hodnot, založené na nadvládě a dominanci mužů,
- lokální – individuální faktory – nezaměstnanost, nízký příjem,
- rodinné – víra pachatele ve vlastní právo, předepsané role členů rodiny,
- osobnostní – vycházející z individuálních charakteristik pachatele, oběti a jejich vzájemné interakce (násilí zažité na sobě v dětství apod.).⁵⁰

„Dlouhou dobu bylo vnímáno násilí uvnitř rodiny anebo partnerských vztahů jako privátní záležitost. Pouze v případech, kdy byla jednoznačně překročena hranice k (těžkým) trestným činům, následovala oficiální reakce v podobě trestního stíhání.

U nás je možné za bod zlomu považovat rok 2004, kdy dal stát najevo svou vůli netolerovat domácí násilí. Dne 1.6.2004 vstoupil v platnost § 215 trestního zákona o týrání osob žijících ve společném bytě nebo domě, který je hovorově nazývaný paragrafem domácího násilí.“⁵¹

Oběti domácího násilí se mohou obracet na mnohé nevládní organizace, např.:

Bílý kruh bezpečí, ROSA, DONA linka, Linka bezpečí, Poradna pro ženy a dívky v nouzi EVA, Aliance proti domácímu násilí a mnohé další.

Od 1. 1. 2007 vyšel v platnost Zákon na ochranu před domácím násilím č. 135/2006 Sb., který zásadním způsobem zlepšil postavení obětí domácího násilí. Policie při řešení jednotlivých případů využívá institut vykázání násilné osoby ze společného bydlíště. Ohrožené osobě je poskytnuta rychlá právní a sociální pomoc ve specializovaných poradnách.

Skutečnosti popsané v této části práce jsou v mnoha případech příčinou ztráty přístřeší matek s dětmi, které jsou nuceny vyhledat sociální pomoc, neboť není v jejich silách zvládnout svoji situaci. Obrací se s žádostí o pomoc při zprostředkování ubytování na oddělení péče o dítě nebo samy osloví zařízení, poskytující ubytování.

⁵⁰ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Domácí násilí*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006.

⁵¹ Sociální práce, Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. *Domácí násilí*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006. (s. 55)

3.4 Azylový dům pro matky s dětmi v tísní, jeho služby

Matky s nezletilými dětmi a těhotné ženy, které se ocitly v nepříznivé životní situaci spojené se ztrátou bydlení a nedokáží bez podpory tuto situaci řešit, se obracejí s žádostí o ubytování na azylové domy. Mohou to být ženy zneužívané, ohrožované na životě a žijící v prostředí ohrožujícím výchovu a vývoj dětí.

Pomoc je poskytována matkám, které mají zájem na řešení své nepříznivé sociální situace. Zařízení nejsou určena pro matky, které nejsou schopny samostatné celodenní péče o dítě, ať již vlivem návykových látek, snížených rozumových schopností nebo špatným zdravotním stavem.

Takovým zařízením je například **Domov sv. Markéty pro matky s dětmi v tísní** v Brně. Zřizovatelem je Diecézní Charita Brno – Oblastní charita Brno. Budova je v pronájmu od Magistrátu města Brna. Zařízení bylo založeno v roce 1993. V současné době je k užívání 28 bytových jednotek, tělocvična, dvůr a zahrada.

„Sociální práce se hlavně realizuje v sociálních službách a jejich prostřednictvím. Profesionální sociální pracovníci jsou zaměstnáváni sociálními subjekty, aby realizovali jejich sociální cíle, programy, plány či projekty, tj. poskytovali sociálním subjektům (klientům) předměty (dávkou a služby) k uspokojování určitých sociálních potřeb.“⁵²

Hlavním cílem služby je podpora klientky v samostatném způsobu života těmito službami:

- ubytováním klientek na dobu nezbytně nutnou, zpravidla na dobu 1 roku, což vede k získání pocitu bezpečí před agresivním partnerem či před nepříjemnými podmínkami,
- stabilizací psychického stavu a psychické rovnováhy,
- přípravou klientky na přechod do budoucího vlastního bydlení,
- rozpoznáváním priorit ve vedení domácnosti a hospodaření s vlastními finančními prostředky,
- vedením k samostatnému způsobu života a péči o dítě,
- zvyšováním informovanosti klientek v problematice sociální, právní i v běžném životě,

⁵² MATOUŠEK, O., a kol. *Základy sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. (s. 179)

- vedením klientek k uvědomění si vlastních práv a povinností,
- motivaci klientek k sebezodpovědnosti a hledání zaměstnání.

Zásadou poskytování služeb je dodržování práv klientek, respektování jejich soukromí, individuální přístup a prevence sociálního vyloučení.

Matky s dětmi v tísní vyhledávají pomoc v zařízení většinou na základě rady pracovníků sociálních odborů státní správy a samosprávy. Sociální pracovnice Domova provede vstupní pohovor se žadatelkou a společně vypracují návrh na řešení konkrétní situace. Matce jsou poskytnuty kontakty a informace týkající se dalších institucí, které jsou důležité v řešení její situace. Např. uplatnění nároku na sociální dávky nebo nároku na výživné od otce dítěte.

„Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do té doby, dokud děti nejsou samy schopny se živit.“

„Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu, upraví soud rozsah jejich vyživovací povinnosti nebo schválí jejich dohodu o výši výživného.“⁵³

Ubytovací komise posuzuje každou žádost individuálně, dle naléhavosti jednotlivých případů. Po přijetí je sepsána Smlouva o ubytování. Domov sv. Markéty poskytuje pobytové služby na přechodnou dobu a všeobecné sociální poradenství dle Zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb..

Přímo v Domově je k dispozici psycholožka, jejichž služeb mohou využít jak nově příchozí klientky, tak i dlouhodobě ubytované. Byty jsou kompletně vybavené samostatné bytové jednotky s kuchyňkou a hygienickým zázemím, kde má matka s dětmi zaručeno soukromí. Klientky jsou během pobytu motivovány k hledání řešení svoji situace. Probíhají přednášky odborníků a různé tvořivé programy pro děti. K dispozici je počítačová učebna, kde se matky pod odborným vedením mohou zdokonalovat v práci na PC, mohou si hledat zaměstnání, děti využívají PC ke studijním účelům. Matky s dětmi ubytované v Domově mají možnost navštěvovat šatník, ve kterém jsou věci věnované azylovému domu širokou veřejností.⁵⁴

„Odbornost sociálního pracovníka se vyznačuje tím, že je schopen se znalostí základů sociologie, psychologie, zdravotní péče, práva a sociální politiky diagnostikovat konkrétní potřeby konkrétního člověka a navrhnout řešení. Sám však neposkytuje psychologické,

⁵³ Zákon o rodině č. 94/1995 Sb. § 85 odst. 1, § 86 odst. 1

⁵⁴ <http://brno.charita.cz/sluzby>

zdravotní právní nebo jiné specifické odborné služby, ale odkazuje klienta na příslušné odborníky...“⁵⁵

Jedním z dalších zařízení, jehož posláním je poskytovat ubytování a další služby matkám a jejich dětem, které se ocitly v tíživé životní situaci, je **Oblastní charita Blansko, Centrum „PRO“ Blansko.**

Oblastní charita Blansko je součástí neziskové humanitární organizace Charita České republika. Ta je největším nestátním poskytovatelem sociálně zdravotních služeb u nás. Principem všech charit je základní poslání – šířit svou službou milosrdenství – tedy z lásky k bližnímu pomáhat v nouzi.

Charita Blansko, jako regionální zařízení, vznikla 1. 12. 1992. Samostatná Oblastní charita Blansko byla zřízena s platností od 1. 2. 1994 a je jednou z deseti oblastních charit Diecézní charity Brno. Motto charity *„Opravdový přítel je ten, kdo Ti nabídne ruku a dotkne se Tvého srdce“.*

Posláním **Azylového domu Centrum „PRO“ /pomoc rodinám, obětem/ Blansko** je poskytnutí individuální, důstojné a koncepční podpory, pomoci či doprovázení ženám, matkám a jejich dětem, které se ocitly v tíživé životní situaci. Motivovat je k využití svých schopností, podporovat jejich vědomí vlastní jedinečnosti a hodnoty, zvýšit možnosti žít soběstačně smysluplný život v přirozeném společenství. Cílem služby je, aby byly schopny zhodnotit své dosavadní postoje a převzít zodpovědnost za život svůj a život svých dětí. Aby dokázaly vytvořit svým dětem vhodné podnětné prostředí pro harmonický rozvoj.

„Pevná funkční rodina je velmi silná a vlivná na své děti. Slabé rodiny a jedince však může upevnit dobrá osvěta, publicita a sociální práce, dětem ze slabých rodin může v jejich orientaci pomoci dobrá škola, dobrý učitel nebo dobrý duchovní pastýř.“⁵⁶

Cílová skupina pro poskytování služeb azylového domu:

- děti a mládež ve věku od 6 do 26 let ohrožené společensky nežádoucími jevy,
- oběti domácího násilí (ženy, matky s dětmi, těhotné ženy)
- oběti obchodu s lidmi (ženy, matky s dětmi, těhotné ženy)

⁵⁵ MATOUŠEK, O., a kol. *Základy sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. (s. 180)

⁵⁶ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 69)

- oběti trestné činnosti (ženy, matky s dětmi, těhotné ženy),
- osoby bez přístřeší (ženy, matky s dětmi, těhotné ženy),
- osoby komerčně zneužívané (ženy, matky s dětmi, těhotné ženy),
- osoby v krizi (ženy, matky s dětmi, těhotné ženy),
- rodiny s dítětem/děťmi (matky s dětmi, ženy s dětmi ve vlastní péči).

Služba je poskytována nepřetržitě 24 hodin denně po celý rok. K dispozici je 8 pokojů s 24 lůžky.

Další službou jsou sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, jejíž poslání je zabezpečit uživatelům a jejich dětem plnohodnotné trávení volného času a upevňovat vzájemné vztahy.

Podporovat rodinu v její samostatnosti a funkčnosti pro návrat do běžného života po odchodu z azylového domu. Cílem je minimalizace rizik souvisejících se způsobem života rodičů.

Je dodržována zásada - bezplatnost služby, možnost anonymity, důstojnost, soukromí, nezávislost, důraz na vztah pracovník-uživatel, důvěrnost sdělení, individuální přístup, spoluzodpovědnost uživatele, dodržování zákonů a mravních norem.

*„Formy solidarity mezi lidmi a doporučený postoj k lidem společensky hendikepovaným, což jsou ústřední témata novodobé sociální práce, spadají do oblasti **morálky**, souboru norem předepisujících lidskému chování určité směřování a hranice.“⁵⁷*

Centrum „PRO“ Blansko pracuje také s projektem SPONA – Rodinná politika, jehož posláním je přecházet násilí ve vztazích a rodinách, poskytovat pomoc osobám se sníženou schopností při uplatňování vlastních práv a oprávněných zájmů, prohlubovat mezilidské vztahy. Hlavním cílem je podpora fungující rodiny a prevence domácího násilí.

Cílovou skupinou jsou:

- mladí lidé ve věku 20 - 36 let
- manželské a partnerské dvojice
- ženy a dívky v situaci nechtěného těhotenství

Těmto skupinám je nabízena preventivní osvětová činnost o zaměření na problematiku domácího násilí (přednášky, workshopy, informační stránky), odborné poradenství, školení na zvyšování rodičovských kompetencí – „Kurz efektivního rodičovství krok za krokem“.⁵⁸

⁵⁷ MATOUŠEK, O., a kol. *Základy sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. (s. 13)

⁵⁸ www.blansko.charita.cz, Výroční zpráva 2010

„Přes všechny problémy a peripetie, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat.“⁵⁹

Ve většině případů matky s dětmi, které využívají služby ubytování v azylovém domě, nemají dostatek finančních prostředků na úhradu těchto služeb. Proto se obracují s žádostí na orgány hmotné nouze, které jim poskytují na úhradu ubytování dávky mimořádné okamžité pomoci nebo doplatek na bydlení.

3.5 Poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi na úhradu bydlení

„Kolo, které roztáčí fenomén bezdomovství pod stále narůstající odstředivou silou tíže chudoby a vyloučení, traumatizuje každého, komu nejsou lhostejné neduhy civilizace, a burcuje nás k všeobecné mobilizaci intelektuální, morální i materiální solidarity.“⁶⁰

V České republice jsou vypláceny sociální dávky, které slouží na úhradu nákladů na bydlení. Obecnou podmínkou k získání těchto dávek je bydliště žadatele na území České republiky. Tato podmínka je splněna, pokud se zde osoba dlouhodobě zdržuje, vykonává zde výdělečnou činnost, žije zde s rodinou, plní zde povinnou školní docházku nebo se zde soustavně připravuje na budoucí povolání.

K částečnému krytí nákladů na bydlení slouží jednak **příspěvek na bydlení** (do 31.12.2011 dávka státní sociální podpory, od 1.1.2012 nepojistná sociální dávka i s následujícími dávkami, všechny vyplácené od ledna 2012 Úřadem práce ČR) a dále **dávka v hmotné nouzi – doplatek na bydlení**, obě dávky jsou opakované. Dále lze poskytnout na úhradu bydlení také dávku v hmotné nouzi a to dávku **mimořádné okamžité pomoci**, která je vyplacena jednorázově.

⁵⁹ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. (s. 79)

⁶⁰ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 34)

Rozhodující pro přiznání dvou prvních dávek je výše příjmů a nákladů na bydlení a rovněž forma bydlení. Od příjmu se neodečítají splátky úvěrů (hypoték), exekuční srážky či splátky výživného.

Pro účely těchto dávek se bere v úvahu příjem všech tzv. společně posuzovaných osob. (U příspěvku na bydlení jsou to osoby, které jsou v bytě hlášeny k trvalému pobytu, bez ohledu na to, zda spolu trvale žijí a uhrazují náklady na své potřeby. U doplatku na bydlení jsou to osoby, které spolu trvale žijí a uhrazují náklady na své potřeby).

Nárok na příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu či domu určeného k dlouhodobému bydlení, nájemce obytné místnosti v zařízení určeném k trvalému bydlení. U příspěvku na bydlení je podmínka trvalého bydliště.

„Uplatnění nároku na státní příspěvek na bydlení je však pro nebydlícího občana (bezdomovce) problematické, protože je vázáno na trvalé bydliště, stále zaměstnání či registraci u úřadu práce, osobní doklady, placení nájemného v předcházejícím období apod. Podmínky pro výplatu příspěvku na bydlení zřejmě mají zabránit zneužívání státní podpory, stávají se však těžko překonatelnou bariérou pro bezdomovce. Příspěvek na bydlení je jim pak nedostupný.“⁶¹

Nárok na **doplatek na bydlení** má osoba (rodina), která se nachází v hmotné nouzi a splňuje podmínky pro přiznání příspěvku na živobytí. S přihlédnutím k celkovým sociálním a majetkovým poměrům může být (ale nemusí) doplatek na bydlení poskytnut rovněž osobě (rodině), které příspěvek na živobytí nebyl přiznán, avšak její příjem nepřesáhl 1,3 násobek částky živobytí jednotlivce (rodiny). Týká se to především matek pečujících celodenně, osobně a řádně o dítě do věku čtyř let, které pobírají rodičovský příspěvek v plné výši a případně pobírají i přídavek na dítě a využívají služby ubytování v azylovém domě.

Doplatek na bydlení lze poskytnout i na jiné formy bydlení (své obydlí užívá na základě podnájemní smlouvy, smlouvy o ubytování, smlouvy o sociálních službách – azylový dům), v takovém případě je však dávka nenároková, tj. může, ale nemusí být poskytnuta. Stačí, aby měl žadatel trvalý pobyt v obci, v níž se byt nachází. Tuto podmínku však může orgán pomoci v hmotné nouzi v případech hodných zvláštního zřetele prominout, jako i podmínku nároku na příspěvek na živobytí.⁶²

⁶¹ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 24)

⁶² www.ochrance.cz/ Kancelář veřejného ochránce práv, leden 2012

Jak bylo uvedeno výše, doplatek na bydlení je dávkou opakovanou a poskytuje se osobám v hmotné nouzi, které mají uzavřenu nějakou smlouvu o bydlení, která je uzavřena na delší období jak jeden měsíc. V případech, kdy je doplatek na bydlení vyplácen přímo žadateli, je třeba, aby před výplatou dávky předložil doklad o úhradě ubytování na daný měsíc. Ovšem v případech, kdy je dávka vyplacena na bankovní účet zařízení, kde žadatel bydlí, dokládá potvrzení, že tam i nadále bydlí.

Lze též řešit úhradu ubytování **dávkou mimořádné okamžité pomoci na úhradu jednorázového výdaje** (úhrada noclehu), zvláště v případech, kdy není jisté, zda žadatel v daném bytě zůstane ubytovaný po celou dobu, na kterou je smlouva uzavřena. Tato dávka je vyplacena po předložení dokladu o úhradě bydlení nebo po ověření trvajících bydlení.

V případech, kdy jsou jednotlivé osoby nebo společně posuzované osoby v hmotné nouzi ubytovány v azylovém domě, je jim bydlení hrazeno většinou na bankovní účet tohoto zařízení a to v plné výši.

Jestliže je jednatel ubytovaný na ubytovně, kde částka stanovená na den je vyšší, než je částka požadovaná na den v azylovém domě, je výše dávky stanovena do výše částky za ubytování v azylovém domě.

Matkám s dětmi v hmotné nouzi, bydlícím na ubytovně, je vyplácena dávka v plné výši. V případě, že by tato částka za ubytování byla neúměrně vyšší jak v azylovém domě, je matce orgánem hmotné nouze doporučeno změnit bydlení a ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí je jí zajištěno bydlení ve vhodném zařízení za přiměřenou úhradu.

Stejným způsobem je postupováno i v případě bydlení matky s dětmi v podnájmu na základě podnájemní smlouvy.

Matkám, které žijí samy s dětmi a jsou v hmotné nouzi nebo na její okraji, se snaží orgán pomoci v hmotné nouzi pomáhat při řešení jejich obtížné situace poradenstvím a finanční pomocí.

„Problémy rizikových rodin a jejich dopad na fenomén bezdomovství považujeme za jeden z ústředních problémů bezdomovství.“⁶³

⁶³ HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. (s. 50)

4. Výzkumné šetření

4.1 Kasuistika dlouhodobě nezaměstnaného

Pan Petr se narodil roku 1950 jako prostřední dítě v rodině. Má starší sestru a mladšího bratra. Vystudoval střední školu a roku 1968 nastoupil do prvního zaměstnání. Nebyl nikdy ženatý. Bydlel v rodinném domě rodičů v blízkosti Brna.

Sestra pana Petra se provdala do Čech, bratr se oženil a odstěhoval na severní Moravu. Pan Petr se staral o rodiče až do jejich smrti. Sourozenci dům po rodičích prodali a finanční prostředky si rozdělili rovným dílem. Náš klient ze svého podílu uhradil členská práva u bytového družstva a začal žít v bytě, ve vesnici, kde se narodil. Byl šetrný, proto si zbývající peníze si uložil na účet.

Od ukončení střední školy byl pan Petr zaměstnaný u jednoho zaměstnavatele, kde prošel různými odděleními, od personálního až po archiv. V dubnu 1994 ztratil poprvé zaměstnání, ale jen na čtyři měsíce. Měl nárok na podporu v nezaměstnanosti a peníze na účtu, za dům po rodičích, takže zatím nepotřeboval využít sociální dávky.

Podarilo se mu sice najít zaměstnání, ale ne dlouhodobé. Dá se říci, že od července 1997 až do roku 2001 se mu dařilo zajistit si zaměstnání, i když většina pracovních poměrů byla po pár měsících ukončena. Byla to zaměstnání v různých oborech, většinou pomocné práce na pile, na stavbách, v pekárně.

Pan Petr se však nevyznačoval zručností. Na jeho obtížné pracovní přizpůsobivosti se podepsalo dlouholeté zaměstnání v kanceláři, bydlení v bytě a svobodný rodinný stav.

V lednu roku 2002, kdy opět přišel o zaměstnání, se zaevidoval na úřadu práce. Již mu došly úspory, a proto požádal sociální odbor o doplatek do sociální potřebnosti.

Při prvním setkání byl hned jasný jeden z důvodů, proč si pan Petr neudrží stálé zaměstnání nebo má vůbec problém práci získat. Vyznačoval se zanedbaným zevnějškem - oblečení ze 70. let, prořídlé zuby, šedivé mastné vlasy k ramenům, boty s rozlepenou podrážkou a byl cítit zatuchlou domácností. Dlouholetá praxe v kanceláři se však u něj nezapřela. Každý měsíc poctivě dokládal aktivity při hledání zaměstnání (kontakty na firmy, které oslovil), úhledně, krasopisně vypsané. Každý kontakt podrobně komentoval a přitom držel tužku se zdviženým malíčkem. Tato preciznost ho však po několika měsících opustila.

Po dobu pobírání dávky sociální péče, po novele dávky v hmotné nouzi, pan Petr pobíral rovněž příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení. Ale vzhledem k jeho dlouhodobé nezaměstnanosti přestal náklady na bydlení hradit. Neměl již vůli plnit povinnosti, které pro něj dříve byly samozřejmostí. Začal se stále více zadlužovat na nájemném a elektřině, až mu byl přívod elektřiny odpojen.

Občas se zmínil, že mu bratr nebo sestra pomohli nějaký dluh vyrovnat, nebo mu poskytl nějaké ošacení, ale na udržení standardní úrovně to nestačilo.

Situace se vystupňovala až k tomu, že byl pan Petr nucen převést svoje členská práva a povinnosti k družstevnímu bytu. Finanční obnos, který obdržel, použil částečně na úhradu dluhů a částečně na nájemné, neboť mu bylo umožněno v bytě i nadále bydlet. Z důvodu nepravidelných úhrad nájemného byl z bytu vystěhován, místo trvalého pobytu mu bylo v bytě zrušeno.

V listopadu roku 2009 donutily okolnosti pana Petra navštívit Armádu spásy v Brně. Byla s ním sepsána smlouva o poskytnutí sociální služby – noclehárna pro muže. Po měsíci byl přesunut z noclehárny na ubytovnu Armády spásy. Na ubytování mu byla poskytována dávka mimořádné okamžité pomoci, o kterou si každý měsíc žádal. Dávka mu byla vyplácena v hotovosti na pokladně úřadu až do doby, kdy bylo zjištěno, že jednu měsíční platbu neuhradil. Od této doby bylo ubytování hrazeno přímo na účet poskytovatele služby.

Pan Petr byl vedený v evidenci uchazečů o zaměstnání na úřadu práce až do května roku 2010, kdy požádal o předčasný starobní důchod, který mu byl v červnu roku 2010 poprvé vyplacen.

Výplata dávek v hmotné nouzi byla poté ukončena a pan Petr odešel z Armády spásy neznámo kam. Obálka s rozhodnutím o odejmutí příspěvku na živobytí se z doručovací adresy na Mlýnské ulici vrátila nepřevzatá a pan Petr již sociální odbor nekontaktoval.

Návrhy a opatření

Klientovi bylo od počátku jeho návštěvy na sociálním odboru poskytováno poradenství a informace, které záležitosti nesmí zanedbávat. Například doložení potvrzení o evidenci na ÚP zdravotní pojišťovně, dokládání potvrzení o případné pracovní neschopnosti úřadu práce, aby nebyl vyřazen z evidence pro nespolupráci.

Byl mu dojednán splátkový kalendář u dodavatele elektřiny. Při každé návštěvě na sociálním odboru mu byly dávány kontakty na společnosti, které může oslovit při hledání zaměstnání.

Klientovi bylo dohodnuto ubytování na Armádě spásy.

Bylo mu doporučeno, aby uplatnil nárok na předčasný starobní důchod, aby měl jistý a pravidelný příjem.

V případě pana Petra sehrála největší roli dlouhodobá nezaměstnanost způsobená dnešními nároky kladenými na člověka a jeho neschopnost přizpůsobit se požadavkům doby.

Díky tomu, že klientovi vznikl nárok na starobní důchod, měl možnost vrátit se zpět ke spořádanému způsobu života.

4.2. Kasuistika klienta (mladistvého) drogově závislého

Patrik se narodil roku 1991. Jeho rodina bydlela v rodinném domě ve vesnici v blízkosti Brna. Rodiče se brzy po jeho narození rozvedli. Chlapec vyrůstal jen s matkou, která se snažila synovi najít náhradního otce.

Dlouhou dobu se jí to nedařilo. Ke konci povinné školní docházky, kdy se u Patrika začaly projevovat specifické problémy spojené s dospíváním, našla si partnera, se kterým si rozuměla. Nerozuměl si s ním však Patrik, který nebyl zvyklý na to, aby ho „vychoval“ někdo jiný. Určitě své udělala i žárlivost, neboť matka se věnovala více partnerovi. Prožívala šťastné období. Nabyla dojmu, že syn ve svém věku uvítá méně pozornosti. Dalším matčíným zájmem byl chov malého psího plemene a tak byl Patrik bez dohledu.

Patrik po ukončení základní školy nastoupil do učení na obor kuchař – číšník. Domů neměl důvod spíchat, a tak po škole trávil více času se spolužáky v Brně. Tehdy získal první zkušenost s měkkými drogami a časem se jejich užívání stalo každodenní samozřejmostí. Matka nic zvláštního nepozorovala a dávala synovi pravidelně kapesné. Časem Patrik

vyzkoušel i tvrdé drogy a situace se mu začala vymykat z rukou. Kapesné mu přestávalo stačit, začal doma krást menší obnosy peněz a později rozprodával z domu různé věci. To už matka s partnerem zjistili, že se s Patrikem něco děje. Přestal zvládat docházku do školy a pro velkou absenci byl ze školy vyloučen. Bylo mu právě 18 let.

Matka sice neměla čisté svědomí, ale její partner ji přesvědčil, že syn je již dospělý, že by měl vědět, co dělá, a Patrika z domu vyhodil.

Mladík se začal potulovat a přespával u kamarádů v Brně. Čím dál více mu chyběly peníze na drogy, na kterých byl stále více závislý. Zaevidoval se na úřadu práce, aby získal dávku v hmotné nouzi, o kterou si u mne požádal.

Navštívil také kurátora, neboť neměl kde přespávat. Kurátor mu zajistil ubytování v Centru sociální prevence pro mládež, kam však Patrik nedorazil. Za pár dní znovu přišel na sociální odbor a požádal mne o pomoc zajistit mu ubytování. Obtelefonovala jsem několik ubytoven s přiměřenou cenou za nocleh a ubytování v jedné z nich zajistila. Patrik obdržel dávku mimořádné okamžité pomoci (Mop) na zaplacení 5 noclehů s tím, že o dalším ubytování se bude jednat. Patrik opět na ubytovnu nedorazil. Tím, že dávku neužil k účelu, na který byla vyplacena, musel peníze vrátit.

Patrik se dále potuloval, peníze na drogy si zajišťoval prodejem kradených věcí a začal hrát na automatech. Při návštěvách na sociálním odboru se zmínil, že se občas staví u matky pro oblečení a jídlo, ale bez vědomí jejího přítele.

V červnu 2010 bylo doručeno kurátorovi hlášení z věznice v Brně, že Patrik nastoupil výkon trestu odnětí svobody na tři měsíce. Představa, že tak mladý člověk, drobného vzrůstu, jakým je Patrik, absolvuje výkon trestu, byla pro mne zneklidňující.

V září 2010 po propuštění z výkonu trestu, se Patrik opět zaevidoval na úřadu práce a požádal o dávku v hmotné nouzi. Vše se postupem času dostalo do starých kolejí - drogy, krádeže, hra na automatech. Od propuštění z výkonu trestu do současné doby si Patrik přivodil několikrát zranění. Rozřízl si nožem palec na ruce tak, že mu ránu museli v nemocnici sešít. Dále prodělal operaci nohy, když jej srazilo auto. Jediné, v čem měl štěstí, bylo, že se mu vždy naskytlo nějaké ubytování u kamaráda.

V lednu 2012 se Patrik dostavil na sociální odbor se sdělením, že chce podstoupit léčení z důvodu závislosti na drogách a gamblerství.

Návrhy a opatření

Se souhlasem Patrika jsem mu dohodla kontakt ve Sdružení Podané ruce, o.s., v Brně na Francouzské ulici. Toto sdružení je kontaktním centrem, které je vstupní branou do sítě služeb, které pomáhají zlepšit sociální, zdravotní a psychický stav uživatelů drog.

Klient mne požádal, abych kontaktovala jeho matku a jeho rozhodnutí, podstoupit léčení, jí sdělila. Patrikova matka byla mile překvapena a sdělila, že po absolvování léčebného procesu synovi umožní, aby se vrátil domů, a poskytne mu zázemí a podporu.

V březnu 2012 nastoupil Patrik tříměsíční léčbu na uzavřeném oddělení Psychiatrické léčebny Jihlava, oddělení pro léčbu závislostí.

Doufám, že po ukončení léčby najde Patrik oporu ve svojí matce a začlení se do normálního života.

4.3 Kasuistika těhotné ženy bez přístřeší

Paní Kláře je 34 roků. Měla šťastné dětství, vyrůstala v běžné rodině se svojí mladší sestrou, obklopena láskou obou rodičů. Vystudovala střední školu a po studiu se zaměstnala v bytovém družstvu.

V roce 2005 se Klára seznámila s o čtyři roky starším panem Štefanem (který je romského původu, což však není na první pohled zřejmé). Pan Štefan byl svobodný, ale měl vyživovací povinnost ke dvěma nezletilým synům, kteří byli soudně svěřeni do výchovy jejich matky. Ve svojí péči měl tříletou dceru Angeliku. Ta pochází ze vztahu pana Štefana s jeho švagrovou, která byla v té době ve výkonu trestu odnětí svobody.

Bylo překvapivé, že paní Klára, pocházející ze spořádané rodiny, byla srozuměna s problematickým způsobem života pana Štefana a byla ochotná se s ním společně starat o jeho dceru. Paní Klára otěhotněla, oba byli nezaměstnaní, v evidenci úřadu práce. Proto požádali sociální odbor o dávku v hmotné nouzi. Při jednání byla hlavním mluvčím vždy paní Klára, která se bystře orientovala ve všech skutečnostech týkajících se sociální dávky. Kdežto pan Štefan nechápal některé základní údaje natolik, že mu je jeho partnerka musela ještě převyprávět, a přesto nebylo jisté, že všemu rozumí.

Paní Klára pro ně zajistila obecní byt v malé vesnici u Brna. V roce 2006 se jim narodila dcera Justýna. Klientka pobírala rodičovský příspěvek a přídavek na dítě, pan Štefan pobíral přídavek na dítě a výživné na Angeliku, takže příjmy rodiny přesáhly jejich životní minimum a na dávku jim nevznikal již nárok.

V roce 2008 se paní Kláře a panu Štefanovi narodil syn Martin. V témže roce předali rodiče dceru Justýnu do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s odůvodněním, že mají s dcerou velké problémy, protože je nezvladatelné a má záchvaty vzteku. Dali souhlas s osvojením dcery. Lékařská vyšetření však tvrzení rodičů nepotvrdila. Naštěstí pro Justýnu požádala o její svěření do péče její babička, matka paní Kláry a Justýna spokojeně vyrůstá v rodinném prostředí u prarodičů. Rodičům bylo stanoveno výživné.

V roce 2009 se dvojici narodilo další dítě a to dcera Gábina. Paní Klára však podala návrh k okresnímu soudu na svěření několikadenní dcery a ročního syna Martina do péče Dětského centra v Brně. Návrh zdůvodnila tím, že otec dětí si do jejich společného bydliště přivedl přítelkyni a její nezletilou dceru. Pro matku se situace stala neúnosnou, chtěla proto zajistit jiné bydlení. U soudu uvedla, že vzhledem k nízkému věku Martina a Gábiny je pro ni složité s nimi vyřizovat tyto záležitosti. Odmítla jít do domova pro matky s dětmi, sama odešla bydlet ke kamarádce, aby měla klid na sehnání bydlení.

Děti byly tedy umístěny v Dětském centru, kam je chodila občas navštěvovat.

Paní Klára však s panem Štefanem opět začala bydlet. V květnu 2010 se situace vyhrotila a klientka se dostavila na sociální odbor s žádostí o peněžitou pomoc. Uvedla, že je těhotná, že ji pan Štefan v jejich bydlišti napadl, roztrhal jí doklady a vyhodil je do popelnice. Utekla tedy do azylového domu Centrum „PRO“ Blansko, kde s ní byla sepsána smlouva o poskytování sociální služby ubytování. Sociálním odborem jí byl přiznán příspěvek na živobytí a každý měsíc formou mimořádné okamžité pomoci hrazeno bydlení v azylovém domě.

Při pobytu v azylovém domě se v prosinci 2010 Kláře narodila dcera, kterou pojmenovala po sobě, Klára. Otce do jejího rodného listu matka neuvedla. Navštěvovala pravidelně Martina a Gábinu v Dětském centru a požádala o svěření dětí do svojí péče, aby s ní mohly bydlet v azylovém domě. To se povedlo v polovině roku 2011.

Paní Klára začala intenzivně shánět byt pro sebe a svoje děti, neboť smlouva v azylovém domě jí měla v únoru 2012 vypršet a ona by se musela přestěhovat do jiného azylového domu pro matky s dětmi. Chtěla pro děti konečně získat zázemí.

Podařilo se jí sehnat byt 2+1 v Brně. Byt je prostorný, po rekonstrukci, ale bez veškerého vybavení.

Návrhy a opatření

Paní Kláře byly hrazeny služby ubytování v azylovém domě po celou dobu, kdy tohoto zařízení využívala. Byla jí poskytnuta v plné výši dávka na mimořádnou okamžitou pomoc na předměty dlouhodobé spotřeby (na vybavení bytu). Současně jsem klientce předala kontakt na bazar nábytku na ul. Cejl v Brně a bazar spotřebního zboží na ul. Václavské v Brně. Pořídila si postele, peřiny, ložní prádlo, stůl, židle, šatní skříň, nádobí a elektrospotřebiče (pračku, ledničku). Koupila si nejlevnější sporák v jednom z obchodních řetězců. Poskytnutou pomoc na zařízení bytu užila úsporně, aby za ni pořídila co nejvíce věcí.

Paní Klára s dětmi od měsíce března 2012 žije ve vytouženém bytě. V ulici, kde bydlí, je mateřská škola a pekařství, takže ideální podmínky pro matku s malými dětmi.

Za poslední rok udělala paní Klára velké pokroky ve vztahu ke svým dětem. Doufám jen, že se definitivně odpoutala od pana Štefana, který byl příčinou jejich problémů a konfliktních vztahů s dětmi. Má podporu svých rodičů a pravidelně u nich navštěvuje dceru Justýnu.

Věřím tomu, že se paní Kláře podaří vychovávat svoje děti v klidu a bez větších problémů.

4.4 Kasuistika matky s dětmi bez přístřeší

Paní Soňa, 38 let, pochází z úplné rodiny. Je vyučená zlatnicí. V roce 1992 se seznámila s Jaroslavem, který je o 8 let starší. Po roční známosti uzavřeli manželství z důvodu těhotenství Soni. V roce 1993 se jim narodil syn Lukáš a v roce 1997 syn Marek.

Rodina neměla nikdy svoje vlastní bydlení. Žili po podnájmech. U rodičů bydlet nemohli. Jaroslav měl jen matku žijící v domově s pečovatelskou službou, otce nikdy nepoznal. Rodiče Soni bydleli v malém bytě s druhou dcerou.

Pan Jaroslav je vyučený dělník. K práci nikdy neměl kladný vztah. Často byl v pracovní neschopnosti a finanční problémy rodiny neřešil. Ani neměl řidičský průkaz, takže pravděpodobnost získání zaměstnání, které často střídal, byla malá. Volný čas nejraději trávil s kamarády v restauraci u piva.

Paní Soňa se starala o domácnost a děti sama. Neustále řešila nedostatek finančních prostředků. Dluh za podnájem se zvyšoval. Situace vyvrcholila, když jednoho dne přišel manžel domů v podnapilém stavu a manželku fyzicky napadl. Byl rok 2002. Soňa si uvědomila, že v takových podmínkách již nechce děti vychovávat. Odstěhovala se s nimi na chatu kamarádky a podala návrh na úpravu práv a povinností k nezletilým dětem. Otcí bylo stanoveno výživné a následný rozvod proběhl bez problémů, neboť manželé prakticky neměli žádný společný majetek.

Paní Soňa musela opět řešit problémy s bydlením a nedostatkem finančních prostředků. Neměla žádný příjem, otec dětí hradil výživné nepravidelně. Byla v evidenci na úřadu práce. Požádala si tedy o dávku sociální péče - doplatek do životního minima. Na chatě bydlet dlouhodobě s dětmi nemohla, důvodem byla školní docházka syna Lukáše. Naštěstí se jí povedlo zajistit si podnájem v rodinném domě, v městečku v blízkosti Brna.

Syn Lukáš je šikovný, samostatný a ve škole má velmi dobrý prospěch. Kdežto syn Marek býval často nemocný, měl opožděný vývoj řeči, matka s ním navštěvovala logopedii. Byly u něj diagnostikovány poruchy učení, druhý ročník ZŠ musel opakovat. Z důvodu zjištěné úrovně rozumových schopností v pásmu hlubokého podprůměru navštěvoval speciální školu v Brně. V roce 2007 mu byl přiznán II. stupeň závislosti na pomoci jiné fyzické osoby. Na základě tohoto posudku je vyplácen matce příspěvek na péči a paní Soňa má z důvodu péče o syna ztížené podmínky při hledání zaměstnání.

V roce 2009 vyvstal u matky opět problém s bydlením. Změnil se majitel domu, kde paní Soňa se syny bydlela. Nový majitel požadoval daleko vyšší nájem. Byla nucena požádat o ubytování v Azylovém domě – Domov sv. Markéty pro matky s dětmi v tísni v Brně, kde s dětmi bydlela až do vypršení smlouvy, do července 2010. Po celou dobu byla služba ubytování hrazena dávkou pomoci v hmotné nouzi.

Po dobu pobytu v azylovém domě hledala paní Soňa byt, kde by byla nájemcem, aby se již s dětmi nemusela stěhovat. To se jí však nepodařilo. S velkými obtížemi zajistila bydlení, na základě nájemní smlouvy, v rodinném domě na okraji Brna.

Situaci neulehčuje ani skutečnost, že otec dětí je z důvodu nehrazení výživného ve výkonu trestu odnětí svobody. Zde je pracovně zařazen a částečně výživné na děti hradí. Paní Soňa je však stále závislá na sociálních dávkách.

Návrhy a opatření

Klientce jsou dlouhodobě vypláceny sociální dávky na zajištění základních životních potřeb a na úhradu bydlení. Z důvodu zdravotního stavu mladšího syna pobírá příspěvek na péči. Výživné na děti je jejich otcem hrazeno v nižší výši, než je soudně stanoveno.

Klientka by měla setrvávat ve svém úsilí – zajistit si zaměstnání a stálé bydlení.

Klientka také usiluje o získání zaměstnání, které by mohla skloubit s péčí o mladšího syna. Má podané žádosti u úřadů městských částí v Brně o přidělení bytu a tyto žádosti pravidelně obnovuje.

Dílčí závěr

U všech uvedených případů je nejdůležitější spolupráce klientů při řešení jejich problému.

Bez snahy těchto osob v tísní, aby se podíleli na zlepšení své situace, by práce a podpora sociálních pracovníků byla neúčinná. Důležitý je individuální přístup a motivace klienta k lepšímu způsobu života.

Uvedené kasuistiky v závěru popisují posun klientů k lepšímu a naději, že nepoleví ve svých snahách urovnat svůj neutěšený život. Bohužel však v mnoha případech se takových pozitivních výsledků nedocílí.

Závěr

Počet osob v hmotné nouzi bez přístřeší má v České republice vzrůstající tendenci. Zvyšuje se také procento žen, matek s dětmi a někdy i celých rodin, které musí řešit tyto závažné existenční problémy.

Někteří jednotlivci si život bezdomovce sami vybrali, jako život bez dodržování pravidel většinové společnosti. Ale jsou také lidé, kteří se dostali do krizové životní situace a nevědí, kudy z ní ven. Ať je příčina takové situace jakákoli, má vždy vliv na chování, prožívání a osobnost těch, které postihla nezaměstnanost a bezdomovectví.

Důležitou součástí opatření proti ztrátě bydlení je prevence. Dnešní doba se vyznačuje změnou životního stylu, životní tempo se zrychluje. Roste počet rozvodů, ubývá celoživotních manželství a úplných rodin. Prvotní prevence vyloučení začíná ve funkční rodině.

Z pohledu sociální pedagogiky je důležitá sociálně výchovná činnost v terénu. Jde o práci s určitými cílovými skupinami v přirozeném prostředí, převážně s dětmi a mladistvými žijícími rizikovým způsobem života.

Za velkou pozornost stojí problém domácího násilí, který je jednou z příčin bezdomovectví zejména žen a matek s dětmi. Jde o příčinu, která má nesporný vliv na vznik druhé generace bezdomovců.

V současnosti tvoří velkou skupinu tzv. potenciální bezdomovci. V důsledku hospodářské krize jsou uzavírány mnohé podniky s velkým počtem zaměstnanců. Někdy tu jsou zaměstnané celé rodiny a ty jsou pak odkázány na sociální dávky v hmotné nouzi. Tito lidé nejsou schopni plnit svoje závazky (půjčky), ocitají se v tísní a hrozí jim sociální vyloučení, ztráta bydlení.

Zde nastupuje pomoc státu. Pro osoby ohrožené sociálním vyloučením, mezi něž nezaměstnaní a bezdomovci patří, mají největší význam zákony 108/2006 Sb., o sociálních službách, 110/2006 sb., o životním a existenčním minimu, a 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších právních předpisů.

Chtěla bych také připomenout velký význam práce sociálních pracovníků. Úkoly sociálních pracovníků upravuje Zákon o sociálních službách. Stanovuje též např. nárok občana na základní sociální poradenství, což lze poskytnout na základě zjištění, s jakými problémy se klient potýká. Nedílnou významnou součástí k posouzení situace klienta je sociální šetření

v jeho přirozeném sociálním prostředí, provedené sociálním pracovníkem. Samozřejmostí je, že bez spolupráce klienta nemůže být sociální pomoc účinná, důležitá je motivace klienta.

Vzrůstá význam pomoci pomáhajících profesí. Vznikají desítky občanských, politických a náboženských iniciativ, organizace a hnutí proti násilí a za dodržování lidských práv.

Ve své práci jsem se zabývala osobami v hmotné nouzi a hlavní příčinou této skutečnosti - nezaměstnaností. Dále jsem uvedla okolnosti, které vedou k ocitnutí se bez přístřeší, a jaké jsou možnosti pomoci takovým osobám.

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat okruhy osob, kterých se uvedené problémy týkají a vymezit příčiny těchto sociálně patologických jevů. Současně poukazují na rozmanitost a různorodost případů a z toho vyplývající individuálního přístupu ke každému z nich.

V bakalářské práci se snažím poukázat na tyto celospolečenské problémy, na které je třeba se intenzivně zaměřit a vybudovat síť pomoci lidem v životní krizi.

Tato práce může částečně obeznámit ty, kteří se chtějí věnovat problematice osob v hmotné nouzi bez přístřeší, s daným tématem.

Resumé

Bakalářská práce pojednává o celospolečenském problému a tím je problematika osob v hmotné nouzi bez přístřeší.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola je věnována systému pomoci v hmotné nouzi, definici hmotné nouze, zmapování právní úpravy, vymezení osob v hmotné nouzi a poskytovaných dávek těmto osobám.

Druhá kapitola definuje nezaměstnanost a její důsledky, dlouhodobou nezaměstnanost, pokles životní úrovně a vliv nezaměstnanosti na rodinu.

Třetí kapitola vymezuje osoby bez přístřeší. Nejdříve příčiny bezdomovectví jednotlivců a služby poskytované Armádou spásy v Brně. Následně jsou popsány příčiny bezdomovectví matek s dětmi a služby poskytované Domovem sv. Markéty pro matky s dětmi v tísní a Centra „PRO“ Blansko. Závěr této kapitoly je věnován dávkám pomoci v hmotné nouzi na úhradu bydlení.

Čtvrtá kapitola obsahuje výzkumná šetření. Jsou popsána ve čtyřech kasuistikách, týkajících se dlouhodobě nezaměstnaného, klienta mladistvého drogově závislého, těhotné matky bez přístřeší a matky s dětmi bez přístřeší.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá narůstajícím celospolečenským problémem osob v hmotné nouzi bez přístřeší. Jsou v ní definovány základní pojmy, jako je hmotná nouze, nezaměstnanost a bezdomovectví. Práce popisuje jakou právní úpravou jsou problémy hmotné nouze řešeny a jak stát zajišťuje pomoc těmto osobám. V jednotlivých kapitolách jsou popsány příčiny a důsledky těchto sociopatologických jevů, dále vliv těchto jevů na osoby v krizových situacích. Část práce se věnuje zařízením, která poskytují sociální služby ubytování. V závěru jsou uvedeny případy z praxe, popisující ve čtyřech kasuistikách různé životní příběhy osob v hmotné nouzi bez přístřeší, proč se v takové situaci ocitly, jaká jim byla poskytnuta pomoc a čeho by se tyto osoby měly dále vyvarovat.

Klíčová slova

hmotná nouze, nezaměstnanost, dlouhodobá nezaměstnanost, bezdomovectví, rodina, domácí násilí, azylový dům, dávky pomoci v hmotné nouzi, sociální pracovník, sociální práce

Annotation

The bachelor's thesis deals with the growing society-wide problem of people in material need without shelter. In the thesis, the basic terms such as material need, unemployment, and homelessness are defined. It describes the law regulating the issues of material need, how the state ensures help to these persons. The individual chapters describe causes and consequences of these socio-pathological phenomena also the impact of these phenomena on persons in crises. A part of the thesis is focussed on facilities providing the social service of "accommodation." In the end, examples from practice are provided describing in four case histories different life stories of homeless persons in material need, why they have found themselves in such a situation, what help has been offered to them and what these persons should avoid in the future.

Key words

Material need, unemployment, long-term unemployment, homelessness, family, domestic violence, shelter, benefits of assistance in material need, social worker, social work

Seznam použité literatury a pramenů

Právní předpisy:

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu
Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi
Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
Zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb.
Zákon o rodině č. 94/1995 Sb.

Literatura:

BAKOŠOVÁ, Z. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Public promotion, s.r.o., 2008. 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3.

BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002. 236 s. ISBN 80-247-9006-8.

GJURIČOVÁ, Š. *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000. 101 s. ISBN 80-7021-416-3.

HRADECKÁ, V. HRADECKÝ, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996, 107 s. ISBN 80-9022-0-4.

KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, B. HRONCOVÁ, J., a kol. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 325 s. ISBN 978-80-7041-896-3.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

MATOUŠEK, O., a kol. *Základy sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 312 s. ISBN 80-7178-473-7.

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 3. rozšířené vydání Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 172 s. ISBN 80-86429-08-3.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 251 s. ISBN 80-85850-75-3.

MUSIL, L. *Vývoj sociálního státu v Evropě*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 1996. 258 s. ISBN 80-85765-62-4.

MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*, Institut mezioborových studií Brno, 2009. 194 s.

MÜHLPACHR, P. *Závislostní chování – fenomén současné doby*. In. Integrativní speciální pedagogika. Brno: Paido, 1998. 164 – 170 s. ISBN 80-85931-51-6.

NĚMEC, J., et al. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. 119 s. ISBN 80-7315-012-3.

POTUČEK, M. *Veřejná politika*, Praha: Slon, 2005. 399 s. ISBN 80-86429-50-4.

SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2006. 258 s. ISBN 80-7315-126-X.

SEKOT, A. *Sociologické texty*. Institut mezioborových studií Brno, 2004. 79 s.

SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. 128 s. ISBN 80-7178-249-1.

TKÁČ, J. *Patologické závislosti*. Institut mezioborových studií Brno, 2008. 71 s.

Jiné zdroje:

Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Boj proti sociálnímu vyloučení*. Praha: Jan, 1999. 192 s. ISBN 80-85529-62-9.

Sociální práce, *Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Aktivní politika zaměstnanosti*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2005. 176 s. ISSN 1213-6204.

Sociální práce, *Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Bezdomovectví*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006. 131 s. ISSN 1213-6204.

Sociální práce, *Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Domácí násilí*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2006. 160 s. ISSN 1213-6204.

Sociální práce, *Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Role sociálního pracovníka*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2007. 138 s. ISSN 1213-6204.

Sociální práce, *Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci. Sociální práce s lidmi se závislostí*. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2007. 176 s. ISSN 1213-6204.

Elektronické informační zdroje:

<http://www.mpsv.cz/cz/4>

www.blansko.charita.cz, Výroční zpráva 2010

www.ochrance.cz/ Kancelář veřejného ochránce práv, leden 2012

<http://brno.charita.cz/sluzby>

[cz.Wikipedia.org/wiki/Chudoba](http://cz.wikipedia.org/wiki/Chudoba). 25.1.2012

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Nezaměstnanost v ČR k prosinci 2011

Příloha č. 2 - Logo Armády spásy

Příloha č. 3 – Armáda spásy v Brně na Mlýnské ulici

Příloha č. 4 – Ceník úhrady za poskytování sociálních služeb v Domově sv. Markéty v Brně

Příloha č. 1 - Nezaměstnanost v ČR k prosinci 2011

Pro uchazeče o nové zaměstnání je důležité vědět, v jakých regionech ČR je nejnižší míra nezaměstnanosti a největší počet volných pracovních pozic.

Stěhování za zaměstnáním nebo dojíždění do jiného okresu či kraje není nijak populární. Přesto je to zajímavá možnost, jak zvýšit své šance na trhu práce. Je totiž rozdíl, zda si hledáte práci v okrese, který nabízí jen stovku pracovních míst, nebo jste ochotni dojíždět za prací do míst, kde je volných míst několik tisícovek.

Růst nezaměstnanosti na konci roku patří ke každoročně se opakujícím jevům. Míra registrované nezaměstnanosti v Česku v průběhu prosince vzrostla oproti předchozímu měsíci o 0,6 procentního bodu (p. b.), a to na 8,6 %. V prosinci 2010 vykazovala míra nezaměstnanosti 9,6 %. Podle posledních dostupných údajů byla míra nezaměstnanosti zpracovávaná EUROSTATEM pro mezinárodní srovnání v listopadu v ČR 6,5 %, v EU27 9,9 %. Nižší než v ČR byla pouze v Rakousku (3,9 %), Lucembursku a Nizozemsku (5,0 %), v Německu (5,5 %), Finsku (6,2 %) a na Maltě (6,3 %).

K 31. 12. 2011 evidoval Úřad práce ČR (ÚP ČR) na svých krajských pobočkách a jejich kontaktních pracovištích celkem 508 451 uchazečů o zaměstnání. Jejich počet byl o 32 047 vyšší než na konci předchozího měsíce.

Míra nezaměstnanosti v jednotlivých krajích ČR (12/2011)
Foto: Oficiální zdroj

Nezaměstnanost v ČR podle krajů (12/2011)					
Mapa	Kraj	Dosažitelní uchazeči celkem	Pracovní síla celkem	Míra nezaměstnanosti	Volná místa
A	Hlavní město Praha	31 019	785 539	3,90%	7 465
C	Jihočeský	25 511	339 007	7,50%	2 073
B	Jihomoravský	61 192	623 999	9,80%	2 776
K	Karlovarský	16 956	172 469	9,80%	1 088
H	Královéhradecký	21 462	286 383	7,50%	1 624
L	Liberecký	22 323	235 927	9,50%	1 780
T	Moravskoslezský	71 266	637 256	11,20%	4 165
M	Olomoucký	36 748	323 121	11,40%	1 066
E	Pardubický	23 072	273 289	8,40%	2 611
P	Plzeňský	22 669	323 412	7,00%	2 603
S	Středočeský	49 558	700 859	7,10%	4 070
U	Ústecký	56 550	437 019	12,90%	1 974
J	Vysočina	25 187	266 764	9,40%	921
Z	Zlínský	28 445	304 174	9,40%	1 590

Meziměsíční nárůst nezaměstnanosti byl zaznamenán v 75 okresech. Největší nárůst byl v okresech Prachatice (o 24,0 %), Chrudim (o 19,3 %), Pelhřimov (18,6 %), Jindřichův Hradec (o 18,0 %), Jeseník (o 17,8 %) a Znojmo (17,5 %).

Republikový průměr vykazalo 46 okresů, nejvyšší byla v okresech Jeseník (16,8 %), Bruntál (16,5 %), Most (15,6 %), Hodonín (14,5 %) a Znojmo (14,1 %). Nejnižší míra nezaměstnanosti byla zaznamenána v okresech Praha-východ (3,3 %), Praha-západ a hl. m. Praha (shodně 3,9 %) a Mladá Boleslav (4,6 %).

Míra nezaměstnanosti v jednotlivých okresech ČR (12/2011)
Foto: Oficiální zdroj

Nezaměstnanost v ČR podle okresů (12/2011)						
Mapa	Okres	Dosažitelní uchazeči celkem	Pracovní síla celkem	Míra nezaměstnanosti	Volná místa	
BN	Benešov	2 852	51 964	5,50%	344	
BE	Beroun	3 121	46 885	6,70%	381	
BK	Blansko	4 802	55 006	8,70%	197	
BM	Brno-město	17 854	219 077	8,10%	727	
BO	Brno-venkov	7 951	104 387	7,60%	826	
BR	Bruntál	8 368	50 752	16,50%	220	
BV	Břeclav	6 765	61 198	11,10%	190	
CL	Česká Lípa	6 225	55 494	11,20%	400	
CB	České Budějovice	5 819	100 509	5,80%	853	
CK	Český Krumlov	3 382	34 862	9,70%	215	
DC	Děčín	9 200	66 301	13,90%	191	
DO	Domažlice	2 539	31 893	8,00%	232	
FM	Frýdek-Místek	8 690	106 971	8,10%	494	
HB	Havlíčkův Brod	4 255	47 592	8,90%	186	
AB	Hlavní město Praha	31 019	785 539	3,90%	7 465	
HO	Hodonín	11 579	80 077	14,50%	288	
HK	Hradec Králové	6 239	86 866	7,20%	702	
CH	Cheb	4 430	55 579	8,00%	380	
CV	Chomutov	8 919	67 738	13,20%	298	
CR	Chrudim	5 145	53 841	9,60%	410	
JN	Jablonec nad Nisou	4 082	48 192	8,50%	334	
JE	Jeseník	3 245	19 372	16,80%	71	

Nezaměstnanost v ČR podle okresů (12/2011)

Mapa	Okres	Dosažitelní uchazeči celkem	Pracovní síla celkem	Míra nezaměstnanosti	Volná místa
JC	Jičín	3 094	40 699	7,60%	167
JI	Jihlava	5 128	61 723	8,30%	214
JH	Jindřichův Hradec	3 518	50 031	7,00%	170
KV	Karlovy Vary	6 463	67 558	9,60%	500
KA	Karviná	18 267	139 552	13,10%	834
KL	Kladno	7 798	87 635	8,90%	272
KT	Klatovy	3 997	46 160	8,70%	410
KO	Kolín	5 073	51 497	9,90%	256
KM	Kroměříž	5 841	55 694	10,50%	184
KH	Kutná Hora	3 684	39 991	9,20%	223
LB	Liberec	8 431	93 214	9,00%	835
LT	Litoměřice	6 384	62 899	10,10%	327
LN	Louny	5 691	46 172	12,30%	199
ME	Mělník	4 684	58 825	8,00%	412
MB	Mladá Boleslav	3 474	74 749	4,60%	564
MO	Most	9 285	59 633	15,60%	293
NA	Náchod	4 153	56 611	7,30%	230
NJ	Nový Jičín	7 187	80 289	9,00%	521
NB	Nymburk	4 879	48 425	10,10%	388
OL	Olomouc	12 150	120 646	10,10%	265
OP	Opava	9 345	89 598	10,40%	381
OT	Ostrava-město	19 409	170 094	11,40%	1 715
PA	Pardubice	5 688	92 865	6,10%	1 058
PE	Pelhřimov	2 351	38 893	6,00%	222
PI	Písek	2 591	36 563	7,10%	138
PJ	Plzeň-jih	1 932	33 303	5,80%	249
PM	Plzeň-město	6 524	111 610	5,80%	1 272
PS	Plzeň-sever	2 808	40 298	7,00%	174
PY	Praha-východ	2 828	84 492	3,30%	667
PZ	Praha-západ	2 525	65 560	3,90%	206
PT	Prachatice	1 865	28 768	6,50%	164
PV	Prostějov	5 416	55 219	9,80%	162
PR	Přerov	8 117	67 892	12,00%	315
PB	Příbram	6 079	60 212	10,10%	265
RA	Rakovník	2 561	30 624	8,40%	92
RO	Rokycany	1 566	27 253	5,70%	63
RK	Rychnov nad Kněžnou	2 279	41 508	5,50%	90
SM	Semily	3 585	39 027	9,20%	211
SO	Sokolov	6 063	49 332	12,30%	208
ST	Strakonice	3 356	35 621	9,40%	330

Nezaměstnanost v ČR podle okresů (12/2011)					
Mapa	Okres	Dosažitelní uchazeči celkem	Pracovní síla celkem	Míra nezaměstnanosti	Volná místa
SY	Svitavy	6 055	51 606	11,70%	528
SU	Šumperk	7 820	59 992	13,00%	253
TA	Tábor	4 980	52 653	9,50%	203
TC	Tachov	3 303	32 895	10,00%	203
TP	Teplice	8 154	66 338	12,30%	216
TU	Trutnov	5 697	60 699	9,40%	435
TR	Třebíč	7 547	59 709	12,60%	109
UH	Uherské Hradiště	6 535	71 011	9,20%	260
UL	Ústí nad Labem	8 917	67 938	13,10%	450
UO	Ústí nad Orlicí	6 184	74 977	8,20%	615
VS	Vsetín	7 944	73 923	10,70%	482
VY	Vyškov	4 084	46 215	8,80%	170
ZL	Zlín	8 125	103 546	7,80%	664
ZN	Znojmo	8 157	58 039	14,10%	378
ZR	Žďár nad Sázavou	5 906	58 847	10,00%	190

ÚP ČR evidoval k 31. 12. 2011 celkem 35 784 volných pracovních míst. Počet míst byl o 1 048 nižší než v předchozím měsíci a o 4 981 vyšší než v prosinci 2010. V průběhu prosince bylo nově nahlášeno nebo uvolněno 9 634 pracovních míst a 10 682 volných pracovních míst bylo nově obsazeno nebo zrušeno.

Na jedno volné pracovní místo připadalo v průměru 14,2 uchazeče, z toho nejvíce v okresech Třebíč (70,0), Děčín (49,7), Jeseník (48,5), Olomouc (47,1) a Hodonín (41,2). Z celkového počtu nahlášených volných míst bylo 2 628 vhodných pro osoby se zdravotním postižením (OZP), na jedno volné pracovní místo připadalo 24,0 OZP. Volných pracovních míst pro absolventy a mladistvé bylo registrováno 5 053, na jedno volné místo připadalo 6,6 uchazečů této kategorie.

K 31. 12. 2011 bylo evidováno 33 508 absolventů škol všech stupňů vzdělání a mladistvých, jejich počet poklesl ve srovnání s předchozím měsícem o 406 osob a ve srovnání s prosincem 2010 byl nižší o 1 849 osob. Na celkové nezaměstnanosti se podíleli 6,6 % (listopad 2011 – 7,1 %, prosinec 2010 – 6,3 %).

Zdroj: MPSV

Příloha č. 2 Logo Armády spásy

Příloha č. 3 Armáda spásy na Mlýnské ulici v Brně

Příloha č. 4 – Ceník úhrady za poskytování sociálních služeb v Domově sv. Markéty v Brně

Domov sv. Markéty

Staňkova 47, 612 00 Brno
Tel: 549 122 962, Fax: 549 122 950
e-mail: dsm.brno@caritas.cz

Příloha

ke smlouvě o poskytování sociální služby

Ceník úhrady za poskytování sociálních služeb dle vyhlášky č. 340/2007 Sb.

S účinností od 1. 2. 2009 je stanoven

DENNÍ PLATBY

těhotná žena	110,-Kč
žena + 1 dítě	110,-Kč
žena + 2 děti	150,-Kč
žena + 3 děti	190,-Kč
žena + 4 děti	230,-Kč
žena + 5 dětí	270,-Kč

MĚSÍČNÍ PLATBY

	<u>30 dnů</u>	<u>31 dnů</u>
těhotná žena	3.300,-Kč	3.410,-Kč
žena + 1 dítě	3.300,-Kč	3.410,-Kč
žena + 2 děti	4.500,-Kč	4.650,-Kč
žena + 3 děti	5.700,-Kč	5.890,-Kč
žena + 4 děti	6.900,-Kč	7.130,-Kč
žena + 5 dětí	8.100,-Kč	8.370,-Kč

Vypracovala: Mgr. Popovská Marie
vedoucí DSM

Schválil: Ladislav Šos
zástupce ředitele OCHB

V Brně dne: 1. 9. 2011

DIECÉZNÍ CHARITA BRNO
OBLASTNÍ CHARITA
BRNO

č.ú.: 2008247621/0100

DCHB - Oblastní charita Brno
Žižkova 3, 602 00 Brno
brno@caritas.cz

tel: +420 545 210 672
IČ 44990260
registrace 30.10.1996 MK ČR

www.brno.caritas.cz